

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

DVANÁCT ZÁKLADŮ HRADBY

D I P L O M O V Á P R Á C E

Autor: Martin Hrubeš
Katedra: Nový zákon
Vedoucí práce: Doc. ThDr. Jiří Mrázek, Th.D.
Studijní program: M6141 Magisterský studijní program
Studijní obor: Evangelická teologie (jednooborová)
Rok odevzdání: 2010

Prohlášení:

1. Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Dvanáct základů hradby napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.
2. Souhlasím s tím, aby byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 15. června 2010

Hrubeš, M.: *Dvanáct základů hradby*. - Diplomová práce. Evangelická teologická fakulta UK Praha, **2010**.

Anotace

Drahokamy v základu hradby nového Jeruzaléma (Zj 21,19-20) byly vždy spojovány s atributy jako jsou bezpečí a ochrana, Boží svrchovanost, zakládající autorita dvanácti apoštolů, věčný ráj. Někteří badatelé v nich hledali spojení s astrálními systémy starověku, třebaže většinou připouštějí, že Jan tuto symboliku případně použil polemicky. Zhruba od 20. století se vědci začali zajímat i o totožnost nerostů z pohledu moderní mineralogie. Přes snahu o jejich identifikaci se však ukazuje, že s využitím všech dostupných pramenů nemůže být dosaženo shody o přesném seznamu drahokamů v základech Jeruzaléma ani na náprsníku velekněze (Ex 28,17-20), protože se nerosty ve starověku určovaly jinak než dnes. Tím jsou k nezdaru odsouzeny všechny snahy o přiřazení konkrétních drahokamů k izraelským kmenům nebo apoštolům.

Problematiku drahokamů je nutno zvažovat v kontextu Bible jako celku, aby alespoň častěji se vyskytující drahokamy (např. šóham, safír, jaspis) bylo možno blíže zařadit a vážněji se zabývat jejich symbolikou. Ukazuje se, že charakteristickými vlastnostmi drahokamů pro autory biblických textů byly barva, lesk, průsvitnost a tvrdost.

Významnou roli hrálo jejich nejčastější tehdejší využití: na výrobu pečeti. Drahokamy byly nápadně častěji používány v symbolice bohů či božských vlastností než zlato.

Klíčová slova: Zjevení, nebeské město, drahokamy, nevěsta Beránkova, základy

Hrubeš, M.: *Twelve Foundations of the Wall*. - Diploma thesis. Evangelic theological faculty, Charles University Praha, **2010**.

Abstract

Gems in the foundation of the new Jerusalem wall (Rev 21,19-20) were always related with features, as follow: safety, protection, God's independence, basic authority of the twelve apostles, everlasting paradise. Some scholars were seeking a connection between gems and astral systems in ancient times, nevertheless they concede John has utilized these sources in controversy. Despite of scholars' strong effort to identify gemstones exactly, it must be concluded that we are not able to determine all ancient and biblical gemstones according to a modern science. It is not possible to recognize most of twelve breastplate gems (Ex 28,17-20) and some of the new Jerusalem foundation gems because ancient people determined and named gemstones by a completely different way. Therefore, we cannot succeed with dubbing the gems by the names of the old Israel tribes or twelve apostles.

As we have few references of gemstones within the entire Bible it is necessary to evaluate them all. Only in this case we could say something stricter on the often mentioned minerals, such as shoham, sapphire, jasper, especially on their symbolic meaning. It has been investigated that the colour, transparency, lustre and hardness are the most important characters of gemstones for the authors of ancient texts.

It is essential for biblical exegesis to get a knowledge that gemstone was first of all perceived as a material for seals production. And even more, god and god's attributes were often described by means of natural elements, among others by gemstones, but gold played almost never a role.

Key words: Revelation, heavenly city, gemstones, Lamb's bride, foundations

Poděkování

Přestože sám jsem geolog, neobešel jsem se bez pomoci specialistů na drahokamy. Především chci poděkovat RNDr. Jaroslavu Hyršlovi za konzultaci antických názvů drahokamů, novějších bádání o jejich významu, a za půjčení těžko dostupné literatury.

Dále chci poděkovat svému příteli a kolegovi RNDr. Josefu Ševčíkovi za cenné informace o starověkých nalezištích drahokamů.

Děkuji také svému školiteli, doc. Jiřímu Mrázkovi, Th.D., za vstřícný výběr tématu práce a za pomoc při vyhledávání literárních zdrojů.

Úvodní motto

Založím lásku k panství a hle, jak se všechno pořádá a vzniká hierarchie nájemců, pastýřů a ženců a v čele otec. Stejně jako se pořádají kameny chrámu, donutíš-li je, aby sloužily k oslavě Boha.

*Antoine de Saint-Exupéry
Kamení chrámu, str. 44*

Osnova

1. Úvod k tématu
2. Text a překlad
3. Textová a literární analýza
4. Kontext a obecné shrnutí
  - 4.1 Širší kontext
  - 4.2 Užší kontext
  - 4.3 Přehledné shrnutí perikopy
  - 4.4 Text následující
5. Výkladové poznámky k jednotlivým veršům
  - 5.1 Exkurz 1 - Zvěrokruh a číslo 12
  - 5.2 Exkurz 2 - Poznámky ke Zj 4,3
6. Drahokamy ve Starém zákoně
  - 6.1 Drahokamy vyskytující se ve Starém zákoně opakovaně
  - 6.2 Náprsník velekněze
  - 6.3 Nový Jeruzalém podle Iz 54,11-12
  - 6.4 Nový Jeruzalém podle knihy Tobit
  - 6.5 Drahokamy krále Týru
7. Překlad drahokamů v Septuagintě
8. Potíže s identifikací
  - 8.1 Ekvivalenty biblických drahokamů
  - 8.2 Mlhavé a víceznačné popisy
  - 8.3 Popis drahokamů
  - 8.4 Prameny pro mineralogické určení
  - 8.5 Etymologické souvislosti
  - 8.6 Exkurz 3 - Minerály a drahokamy podle současného systému a jejich naleziště ve starověku
9. Symbolika drahých kamenů
10. Vlastnosti drahokamů
  - 10.1 Pořadí
  - 10.2 Pečeti
11. Závěr
12. Seznam literatury

Přílohy

- 1 - Překlad hebrejských názvů do řečtiny
- 2 - Srovnání názvů drahokamů v českých překladech Bible
- 3 - Převodní tabulka nerostů podle pramenů

1. Úvod k tématu

Drahokamy a různé ozdobné kameny byly vyhledávány a ceněny od nejstarších kulturních dob. Například tyrkysy jsou známy z egyptských vykopávek starých až kolem 7 tisíc let. Drahým kamenům byly, patrně v souvislosti s tím, jak byly vzácné a krásné, přisuzovány léčivé, zhoubné a nejrůznější další magické vlastnosti. Až dodnes se naleštěné pestré kamínky, zčásti levnější polodrahokamy, ale většinou zcela běžné minerály i horniny, prodávají na tržištích nejen na ozdobu, ale i s poučením o jejich blahodárných účincích na toho, kde je nosí při sobě.

Biblické texty čteme jako svědectví o Bohu, výpovědi o tom, jak bibličtí svědkové zažívali Boží působení ve svém osobním životě i v životě celého národa, př. celé církve. Ústřední intencí biblických textů je ukázat k Bohu a úžasnou pestrost žánrů a bohatost výrazových prostředků v Bibli doplňuje v souhlasu s tímto záměrem i užití drahokamů. Drahokamy však stojí spíše na okraji zájmu teologů, a pokud se jimi zabývají, ne vždy se věnují jejich fyzikálním vlastnostem, chemickému složení, mineralogickému zařazení a nalezištím. Teprve oklikou přes přírodní vědy však lze lépe porozumět jejich roli v textu.

Hlavním úkolem této práce je pokusit se o identifikaci drahých kamenů vyjmenovaných ve Zj 21,19-20 a hledat jejich význam v rámci výkladu celé perikopy Zj 21,9-27 s důrazem právě na smysl jejich použití v tomto textu. Identifikace nerostů se bude opírat o některé antické prameny a jejich moderní komentáře.

Pro správný výklad je nezbytné promýšlet i úlohu drahých kamenů ve Starém zákoně, protože kniha Zjevení, stejně jako celý Nový zákon, mnoha citacemi a parafrázemi na Starý zákon tvořivě navazuje. V závěru práce jsou uspořádány speciální poznatky, které v detailech týkajících se drahých kamenů doplňují exegezi o důležité významové odstíny.

V biblických textech jsou nerosty nejčastěji reprezentovány obecnými pojmy kámen nebo skála. Kámen (obyčejná skála) mohl být modlou, pomníkem boha určitého místa, kultištěm. Kámen je svědek, kámen může i křičet (Abk 2,11). Skála je výrazem bezpečí, síly, stálosti a spolehlivosti jak ve Starém, tak i v Novém zákoně. Zároveň je ve starověkém chápání často oživená božstvem či přímo je sídlem božstva¹. Základy na skále z drahokamů tuto symboliku využívají a dále umocňují.

Izajáš ve 28,16 zaznamenává Boží slovo: "Já zakládám na Sionu kámen (...) drahý, základ pevný." Na tomto místě zůstává otevřené, zda to měly být tesané kamenné kvádry, které velmi draho na stavbu chrámu pořídil Šalomoun, nebo zda šlo o skutečné drahokamy. Ale budou to základy neotřesitelné. Šandera textu rozumí zřetelně eschatologicky a poznamenává, že se jedná o "kámen, základ chrámu konečného času"². Naznačuje se tu jeden pilíř složité klenby budované různými představami o novém Sionu či novém Jeruzalému zasazený ve Starém zákoně, zatímco protilehlý pilíř představuje nový Jeruzalém s hradbou postavenou na základech z drahých kamenů ve Zjevení.

Drahokam je mnohem víc než kámen - je krásný, ušlechtilý, vzácný a stvořený Bohem na počátku světa. Má v sobě světlo. Narozdíl od skály či běžného kamene není v SZ drahokam spojen nikdy s modloslužbou. Drahokam jako

---

¹ Šandera 1994, str. 168

² Šandera 1994, str. 152

synonymum ušlechtilosti i pevnosti a tvrdosti je vhodným a užívaným prostředkem pro vyjádření zážitku Boží slávy.

Již v úvodu chci vyslovit domněnku, že bibliční pisatelé nebyli vždy odborníci na drahé kameny. Jan, autor Zjevení, třeba považuje za nejcennější drahokam jaspis, který však nepatřil k nejdražším ani tehdy, natož dnes (pokud měl Jan skutečně před očima jaspis). Ani Theofrastos, ve své době významný učenec, nám nezanechal o drahých kamenech nijak podrobné údaje. U biblických autorů lze proto střízlivě očekávat znalost drahokamů jen velmi povšechnou. Z historických území Izraele zřejmě neměli přímou zkušenost s dobýváním rud, při němž se jako vedlejší produkt mohly nacházet vzácné minerály. Rovněž náplavy Jordánu neposkytují žádné drahokamy k vyplavení či vyrýžování. Smíme snad předpokládat, že věděli, jakou má který drahokam barvu, jak jím prochází světlo, který je tvrdší. Patrně znali něco o jejich léčivém a jiném (magickém) působení. Vzhledem k málo konkrétní poznámce o Davidově či Chizkijášově pokladu se domnívám, že autoři obou textů o drahokamech v pokladu mnoho nevěděli.

Při interpretaci biblických textů proto musíme postupovat obezřetně, abychom nepřisuzovali starověkým autorům znalost mineralogie na úrovni současných badatelů na přelomu 20. a 21. století.

2. Text a překlad

Dvanáct drahých kamenů v základech hradby nového Jeruzaléma je součástí samostatného Janova vidění ve Zj 21,9 - 27.

2.0.1 Řecký text

9 Καὶ ἦλθεν εἰς ἐκ τῶν ἑπτὰ ἀγγέλων τῶν ἔχόντων τὰς ἑπτὰ φιάλας τῶν γεμόντων τῶν ἑπτὰ πληγῶν τῶν ἐσχάτων καὶ ἐλάλησεν μετ' ἐμοῦ λέγων, Δεῦρο, δεῖξω σοι τὴν νύμφην τὴν γυναῖκα τοῦ ἀρνίου.

10 καὶ ἀπήνεγκέν με ἐν πνεύματι ἐπὶ ὄρος μέγα καὶ ὑψηλόν, καὶ ἔδειξέν μοι τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν Ἱερουσαλὴμ καταβαίνουσαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ θεοῦ

11 ἔχουσαν τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ, ὁ φωστὴρ αὐτῆς ὅμοιος λίθῳ τιμιωτάτῳ ὡς λίθῳ ἰάσπιδι κρυσταλλίζοντι.

12 ἔχουσα τείχος μέγα καὶ ὑψηλόν, ἔχουσα πυλῶνας δώδεκα καὶ ἐπὶ τοῖς πυλῶσιν ἀγγέλους δώδεκα καὶ ὀνόματα ἐπιγεγραμμένα, ἃ ἔστιν [τὰ ὀνόματα] τῶν δώδεκα φυλῶν υἱῶν Ἰσραὴλ·

13 ἀπὸ ἀνατολῆς πυλῶνες τρεῖς καὶ ἀπὸ βορρᾶ πυλῶνες τρεῖς καὶ ἀπὸ νότου πυλῶνες τρεῖς καὶ ἀπὸ δυσμῶν πυλῶνες τρεῖς.

14 καὶ τὸ τείχος τῆς πόλεως ἔχων θεμελίους δώδεκα καὶ ἐπ' αὐτῶν δώδεκα ὀνόματα τῶν δώδεκα ἀποστόλων τοῦ ἀρνίου.

15 Καὶ ὁ λαλῶν μετ' ἐμοῦ εἶχεν μέτρον κάλαμον χρυσοῦν, ἵνα μετρήσῃ τὴν πόλιν καὶ τοὺς πυλῶνας αὐτῆς καὶ τὸ τείχος αὐτῆς.

16 καὶ ἡ πόλις τετράγωνος κείται καὶ τὸ μήκος αὐτῆς ὅσον [καὶ] τὸ πλάτος, καὶ ἐμέτρησεν τὴν πόλιν τῷ καλάμῳ ἐπὶ σταδίων δώδεκα χιλιάδων, τὸ μήκος καὶ τὸ πλάτος καὶ τὸ ὕψος αὐτῆς ἴσα ἔστιν.

17 καὶ ἐμέτρησεν τὸ τείχος αὐτῆς ἑκατὸν τεσσαράκοντα τεσσάρων πηχῶν μέτρον ἀνθρώπου, ὃ ἔστιν ἀγγέλου.

18 καὶ ἡ ἐνδῶμησις τοῦ τείχους αὐτῆς ἴασπις καὶ ἡ πόλις χρυσίον καθαρὸν ὅμοιον ὑάλῳ καθαρῷ.

19 οἱ θεμέλιοι τοῦ τείχους τῆς πόλεως παντὶ λίθῳ τιμίῳ κεκοσμημένοι· ὁ θεμέλιος ὁ πρῶτος ἴασπις, ὁ δεῦτερος σάπφειρος, ὁ τρίτος χαλκηδών, ὁ τέταρτος σμάρραγδος,

20 ὁ πέμπτος σαρδόνυξ, ὁ ἕκτος σάρδιον, ὁ ἕβδομος χρυσόλιθος, ὁ ὄγδοος βήρυλλος, ὁ ἕνατος τοπάζιον, ὁ δέκατος χρυσόπρασος, ὁ ἐνδέκατος ὑάκινθος, ὁ δωδέκατος ἀμέθυστος,

21 καὶ οἱ δώδεκα πυλῶνες δώδεκα μαργαρίται, ἀνὰ εἰς ἕκαστος τῶν πυλώνων ἦν ἕξ ἐνὸς μαργαρίτου. καὶ ἡ πλατεία τῆς πόλεως χρυσίον καθαρὸν ὡς ὑάλος διαυγής.

22 Καὶ ναὸν οὐκ εἶδον ἐν αὐτῇ, ὁ γὰρ κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ ναὸς αὐτῆς ἔστιν καὶ τὸ ἀρνίον.

23 καὶ ἡ πόλις οὐ χρεῖαν ἔχει τοῦ ἡλίου οὐδὲ τῆς σελήνης ἵνα φαίνωσιν αὐτῇ, ἡ γὰρ δόξα τοῦ θεοῦ ἐφώτισεν αὐτήν, καὶ ὁ λύχνος αὐτῆς τὸ ἀρνίον.

24 καὶ περιπατήσουσιν τὰ ἔθνη διὰ τοῦ φωτὸς αὐτῆς, καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς φέρουσιν τὴν δόξαν αὐτῶν εἰς αὐτήν,

25 καὶ οἱ πυλῶνες αὐτῆς οὐ μὴ κλεισθῶσιν ἡμέρας, νύξ γὰρ οὐκ ἔσται ἐκεῖ,

26 καὶ οἴσουσιν τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν τῶν ἔθνων εἰς αὐτήν.

27 καὶ οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν πᾶν κοινὸν καὶ [ὁ] ποιῶν βδέλυγμα καὶ ψεῦδος εἰ μὴ οἱ γεγραμμένοι ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς ζωῆς τοῦ ἀρνίου.

2.0.2 Doslovný, stylisticky neupravený překlad

v. 9

a přišel jeden z těch sedmi andělů majících sedm misek plných /var: naplněných/
těch sedmi pohrom /var: zkáza, rána/ posledních a mluvil se mnou říkaje: Pojd',
ukážu ti tu nevěstu, ženu beránka,

v. 10

a odnesl /var: odvěkl/ mě v duchu na horu velikou a vysokou a ukázal mi to
město /veliké a/ svaté, Jeruzalém, sestupující z nebe od /var: z/ Boha,

v. 11

mající slávu Boží, nádhera /var: lesk/ jeho stejná jako kamene nejdražšího, jako
kamene jaspisu průzračného (ve smyslu: jako křišťál).

v. 12

mající hradbu velikou a vysokou, mající bran dvanáct a na těch branách dvanáct
andělů a jména nadepsaná, která jsou dvanácti kmenů synů Izraele.

v. 13

od východu brány tři, a od severu brány tři, a od jihu brány tři a od západu brány
tři.

v. 14

a hradba města mající základů /var.: základních kamenů/ dvanáct a na nich
dvanáct jmen dvanácti apoštolů beránkových.

v. 15

a ten mluvící se mnou měl měřítko třtinu zlatou, aby změřil město a jeho brány a
jeho hradbu.

v. 16

a město bylo do čtverce, jeho délka jako jeho šířka a změřil město třtinou na
dvanáct tisíc stádií (1 st. = 607 stop = 182 m; délka celkem 2 200 km), jeho délka a jeho
šířka a jeho výška je stejná,

v. 17

a změřil jeho hradbu sto čtyřicet čtyři loktů (1 loket = 18 palců = 49 cm; výška celkem
70,5 m), míru člověka, to je anděla,

v. 18

a stavební materiál /var: základní stavba/ hradby jeho jaspis a město zlato čisté
podobné sklu čistému.

v. 19

základy /var: základní kameny/ té hradby toho města samým drahým kamenem
byly ozdobeny /var.: uvedeny do řádu/, : první základní kámen jaspis, druhý safír,
třetí chalcedon, čtvrtý smaragd.

v. 20

Pátý sardonyx, šestý sardion, sedmý chrysolit, osmý beryl, devátý topaz, desátý
chrysopras, jedenáctý hyacint, dvanáctý ametyst.

v. 21

a dvanáct bran dvanáct perel, každá z těch všech bran každá z jedné perly a ulice
(sg.) toho města zlato čisté jako sklo průhledné.

v. 22

Ale chrám nebylo vidět v něm, pán zajisté Bůh Všemohoucí /var: všeho se
zmocňující, všechno držící/ chrám jeho je a beránek.

v. 23

A to město nemělo potřebu mít slunce ani měsíc, aby svítily mu; totiž sláva Boží
osvětlovala je a svítlna jeho beránek.

v. 24

a procházely národy světlem jeho a králové země přinášejí svou slávu do něj.

v. 25

a brány jeho nikdy (zdvojený zápor) nebyly zavírány /ve/ dne, noci pak tam nebylo

v. 26

a budou přinášet slávu a úctu /var: respekt, čest/ národů do města.

v. 27

a nikoliv nevejde (zdvojený zápor) do něj nic obyčejného /var: nečistého, profánního/ působící zneuctění a lež, nýbrž ti napsaní v knize života beránka.

3. Textová a literární analýza

Za literární celek bývá považována perikopa Zj 21,9 - 22,9. Její blízká literární paralela je ve Zj 17,1 - 19,10, a to díky velmi podobnému zasazení do andělského zjevení (úvod a závěr perikop). Vlastní obsah obou vidění tvoří antiteze: v první perikopě je to město Babylón (míněn Řím) - nevěstka, v druhé město Jeruzalém - nevěsta Beránkova. Zarámování textu obou perikop bylo patrně tvořeno souběžně, ale vlastní obsahy obou zjevení jsou nezávislé. Závěr obou pasáží (19,9-10 a 22,6-9) tvoří přechod k následujícím oddílům a zároveň vykazují společné prvky se Zj 1,1-3, a tím prozrazuje celkovou, závěrečnou redakci celé knihy.

Obě pasáže však mají i své odlišnosti: v první anděl Jana viděním provází a metafory vysvětluje, ve druhé promlouvá jen na začátku a na konci. Také příměr Babylóna/Ríma k ženě nevěstce je mnohem výraznější a silněji akcentován než příměr nového Jeruzaléma k ženě - nevěstě Beránkové. Slovo *beránek* je v perikopě zmíněno 7x, což může být záměr autora využít tento počet k dovršení formální dokonalosti pasáže.

Jan ví, co míry ve vv. 15-17 znamenají, a proto je anděl nevysvětluje. Přesněji řečeno: Jan jistě zná tyto běžně užívané délkové míry, takže nepotřebuje vysvětlovat a narozdíl od nás nedává najevo žádný údiv nad naměřenými délkami. Zřejmě byly v souladu s tím, co viděl. Přes počáteční úmysl změřit brány, nakonec rozměry bran chybí. Měření města (vv. 15-17) lze hodnotit jako vsuvku do vyprávění o hradbě a jejích základech. Měření města je současně výrazným prvkem, který spojuje Janovu vidinu s vidinou Ezechielovou, třebaže ve srovnání s Ezechielem se ve Zjevení měří jen velmi málo.

Veršem 21 končí popis města, v. 22 tvoří přechod (22a - sloveso v aoristu, 22b v prezentu - již logicky i gramaticky patří k v. 23) k prorocké promluvě, jaké to město je a bude co se týče vztahu Boha a lidí. Ve vv. 23-24 jsou ještě slovesa v prezentu, ale páteř vv. 25-27 již tvoří řada sloves ve futuru; kromě toho dva záporné tvary v subjunktivu aoristu.

V. 22 je uveden frází "a (...) **neviděl jsem**", kterou se obvykle uvozuje nový aspekt scény. Zde je ojediněle vyjádřen v záporném tvaru.

Poetické úseky 21,3-4 a 22,3-5 spolu zřejmě původně souvisely. Oba úseky se vyjadřují slovesy ve futuru. Užívají výrazu "už více nebude" (οὐκ ἔσται ἔτι), který se jinde ve Zj nevyskytuje. Obě tyto výpovědi jsou uzavřeny následujícím "a řekl" (Καὶ εἶπεν.).

V úseku 21,1 - 22,5 se vyskytuje několik dublet, jež mohou být považovány za doklad čerpání ze starších židovských pramenů. V rámci pasáže, jež je tématem této práce (21,9-27), je pouze jedna: "čisté zlato jako průzračné sklo" (v. 18b a 21b). Další jsou: "noci už nebude" (21,25b a 22,5a), "svatý Jeruzalém sestupující od Boha z nebe" (21,2 - 21,10)³.

---

³ Aune 2002, str 1150

4. Kontext a obecné shrnutí

4.1 Širší kontext

Po konečné bitvě u Armagedonu začíná **soud nad nevěstkou** - městem Babylónem. Ve Zj 17,18 je město přímo ztotožněno s ženou. Stavba textu představuje období vidění nového nebe, nové země a nového Jeruzaléma (Zj 21n) - jeho protipól či antitezi. Janovi ženu *ukazuje* stejný anděl (17,1) a odnáší kvůli tomu Jana na poušť.

Poušť není v Písmu jen nehostinná, vyprahlá země, ale je s ní spojena řada hlubších významů, symbolů a metafor. V poušti se odehrálo mnoho významných, fundamentálních událostí dějin Izraele. Poušť je v biblických textech otevřeným prostředím, jakýmsi hřištěm, kde jsou události teprve podle daného poměru sil dobra a zla naplněny smyslem. V knize Zjevení najdeme obojí. Žena, která porodila dítě, je na poušti pod Boží ochranou (12,6). Při ukazování nevěstky naopak můžeme poušť vnímat jako *rovinu* ovládnutou silami nepřátelskými Bohu. To je vědomý protiklad vysoké *hory* (21,10), která je pod Boží vládou.

Žena sedí na **mnohých vodách** (17,1), které představují lidi ze všech národů a jazyků⁴. Širé vody typologicky připomínají křišťálové *moře* před Božím trůnem (4,6), které v tomto vztahu typů může představovat zástupy vykoupených svatých. Jan vidí luxusní královské **oblečení nevěstky** vyzdobené zlatem a drahými kameny (17,4), které se nápadně podobá oblečení nevěsty Beránkovy (19,8 a 21,11.18-21).

Dalším výrazným prvkem širšího kontextu je **velký úklid**, který je přípravou na uvedení Beránkovy nevěsty na scénu. K tomu je dějiště potřeba zbavit všeho zlého, a tak jsou postupně šelma a její prorok (19,20), ďábel (20,10), smrt a peklo (20,14), každý, kdo není zapsán v knize života (20,15), a nakonec všichni hříšníci (21,8) vhozeni do ohnivého jezera, které má funkci bezedné skládky smetí, kde veškerý odpad mizí. V rámci velkého úklidu je Boží lid vyzván k vyjití z Babylóna (18,4; srov. Jr 50,8; 51,6)), aby z tohoto grandiózního čištění vyvázl a přebýval s Bohem (21,3).

Když je ze světa vymeteno zlo, začíná se chystat Beránkova **svatba**. Beránkova manželka se již připravila (19,7). Není zatím jasné, jak vypadá, ale její oblečení je skvostné (19,8). V dalším přiblížení se ukazuje, že nevěsta je již okrášlena pro svého ženicha - a že je to vlastně svaté město (21,2).

4.2 Užší kontext

Obdobně jako byly na počátku stvořeny nebe a země (Gn 1), jsou nyní ustaveny nové nebe a nová země - nové stvoření. Jan pak vidí nový Jeruzalém. Je budován jako místo radostného setkávání Boha s lidmi. Veškeré strasti jsou minulostí, znovu se představuje *sedící na trůnu* a je dokončena poslední fáze velkého úklidu. Bezprostředně pak navazuje naše perikopa, která detailně představuje město - nevěstu.

---

⁴ Paradox, kdy Jan je odnesen v duchu na *poušť*, aby viděl ženu sedět na *vodách*, zde nechávám bez komentáře.

4.3 Přehledné shrnutí perikopy

Vlastní oddíl Zj 21,9-27 představuje nové svaté město Jeruzalém. Začíná místem, odkud je vidět jeho příchod - *sestupování*, následuje jeho jméno, pak autor popisuje, jak je velké, jaký má vzhled, a nakonec, jaký má charakter. V jeho vzhledu hrají důležitou roli drahokamy.

Napřed anděl říká, že Janovi ukáže nevěstu Beránkovu. Pak je z vysoké hory vidět sestupující město a Jan hned ví, že je to Jeruzalém, ta Beránkova nevěsta. Působí na Jana impozantně: je veliký, svatý a plný Boží slávy. První Janův vjem je veliká a vysoká zeď. Pak zaostří na dvanáct bran a dvanáct základů zdi. Nevíme však, zda základy byly položeny ve dvanácti vrstvách nad sebou po celém obvodu hradby (to by u základů bylo konstrukčně logické), nebo jeden vedle druhého kolem dokola (to by pak každá brána zřejmě stála na jednom základu, nebo by byla spojnicí dvou sousedních základů). Jak vyplývá z dalšího textu níže, přikláním se k první variantě.

Tvar města byl čtvercový. Syrská a palestinská starověká města však byla obehnána hradbou nepravidelného půdorysu kvůli členitému terénu a tvaru města. Pravoúhlá města se stavěla jen v Babylónii a někdy v Egyptě, zejména v helénistickém období. Porozumění obrazu města nám trochu komplikuje fakt, že u starých kenánských měst neměla hradba odstup od vlastní zástavby (srov. Joz 2,15). Rozměry hradby a města ve v. 18 se však výrazně liší, a navíc je hradba ve srovnání s městem najednou maličká. Kdybychom rozměry a proporce brali jednoduše pozitivisticky, vypadalo by město zruďně.

Teprve ve vv. 19-21 se vidina města rozsvítí úchvatnou hrou barev drahokamů a zlata naplno (srov. postup veršů 11 - - 18 - - 19-20 - - 21). Napřed je *celé město* z jaspisu (včetně hradeb a bran?), ale pak se to změní jen na jaspisovou zeď, zatímco město samotné je ze zlata. Zeď je napřed *veliká a vysoká*, ale její rozměry tomu pak - alespoň ve srovnání s rozměry města - neodpovídají (v. 12 vs. 17).

Následuje překvapivě zjištění, že město nepotřebuje chrám, ani slunce a měsíc, protože se celé nachází v Boží osvěcující a posvěcující přítomnosti (v. 22-23). Nakonec pak je město zalidněno spasenými národy. Konstatování ve v. 27 se zdá už vlastně nadbytečné, protože všechno nesvaté již bylo předtím zlikvidováno.

4.4 Text následující

V kap. 22 se ukazuje, že přímo ve městě je Boží trůn (22,3), z něhož vyvěrá křišťálově čistá řeka (22,1 - srov. Ez 47,1, kde zpod prahu nového chrámu prýští pramen) protékající středem města (22,2). A tam, na náměstí (či hlavní ulici?), roste na obou březích řeky stromoví života (srov. Ez 47,7). Národy přicházející do města mají právo užívat jeho ovoce (22,14; i jeho listí má údajně uzdravující účinky - 22,2) a pít z řeky živé vody, když budou mít žízeň (22,17). Nový Jeruzalém se tak stává současně *rájem*, kde se národy světa budou v míru a blaženosti *procházet* (21,24). Nebudou tedy *chvátat ani pracovat* a to je svoboda od plahočení se za obživou (srov. Gn 3,17b; 19a) - to bylo poslední břemeno člověka, přímo spojené s vyhnáním z ráje, které ještě nebylo zrušeno. Války, pláč a utrpení již skončily předtím (21,4).

Nyní už člověku nic nebrání, aby vstoupil do ráje, který se pro něj kdysi na počátku stal nepřístupným.

5. Výkladové poznámky k jednotlivým veršům

5.0.1 v. 9 - *a přišel jeden z těch sedmi andělů majících sedm misek plných /var: naplněných/ těch sedmi pohrom posledních a mluvil se mnou říkáje: Pojd', ukážu ti tu nevěstu, ženu beránka*

Anděl vykladač, který Jana bere na exkurzi po novém nebi s novým Jeruzalémem, spojuje vidiny obou měst, Babylóna i Jeruzaléma, a z literárního hlediska umožňuje porovnávání obou obrazů. Anděl vykladač může být vnímán i jako protipól *d'ábla vykladače* z Ježíšova pokušení na poušti (Mt 4,8); podobně jako město, které ukazuje, je protipólem Babylóna⁵.

O Beránkově nevěstě či manželce již byla dříve v textu víckrát zmínka. Naposledy pak ve 21,2 začíná být zřejmé, že nevěstou se stane *město* Jeruzalém - Jan vidí Jeruzalém *jako* nastrojenou nevěstu.

Existuje řada sz. paralel, kde je vztah Hospodina s vyvoleným lidem ukázán na metafoře vztahu manžela a manželky (např. Iz 54,5; Oz 1-2, zvláště Oz 2,19-20), na něž text ve Zj může navazovat. Vidina Beránkovy nevěsty coby svatého města je tedy zřetelně zakotvena v hebrejském myšlení⁶. Někteří vykladači se do rozboru vztahu manžel - manželka pouštějí hlouběji a docházejí k závěru, že ve vztahu Beránek - nevěsta (= nový Jeruzalém) či Hospodin - manželka (= nový Sion nebo napravený lid Izraele) nemá žádné místo erotika⁷. To je však omyl - právě naopak: Hospodinova žárlivost je bičována na nejvyšší míru vyhledáváním erotických dobrodružství nevěrné, lehké ženy (Izraele) u mnoha jiných nápadníků (viz např. Jr 2,24)

5.0.2 v. 10 - *a odnesl mě v duchu na horu velikou a vysokou a ukázal mi to město /veliké a/ svaté, Jeruzalém, sestupující z nebe od Boha*

Začátek tohoto verše nás uvádí do vykladačského přístupu k celé knize Zjevení. *Vytržení ducha* (ČEP), nebo *vnesení v duchu* (přesnější BK) si můžeme směle představit jako *vtažení do snu*. Vícekrát se v biblických textech Bůh zjevuje člověku ve snu a *zjevení ve snu* má stejnou autoritu jako *v duchu*. Proto Mrázek zcela oprávněně ve svém výkladu užívá principu *snové logiky*⁸.

V *hoře veliké a vysoké* navazuje Janovo vidění na Ez 40,2 a Iz 2,1-5; u Iz 2,3 je řeč i o národech, které sem budou přicházet (srov. Zj 21,24.26). Janova *veliká a vysoká hora* může být spojována také s vysokou horou, na níž vystupuje Mojžíš a odkud má výhled na celou zaslíbenou zemi (Dt 34,1-4). Rovněž Ježíšovo proměnění se odehrálo na vysoké hoře (Mt 17,1nn) a vybraným učedníkům se tam zjevila Boží sláva. Odtud i Janova hora nemusí být výslovně Sion, ale prostě jen obecná *hora zjevení*.

Jan spojuje do jediné vize vysokou horu (nový Sion podle Izajáše) a svaté město sestupující z nebe od Boha (dokonalý příbytek vykoupeného Božího lidu). Jeruzalém a chrám ve skutečnosti historicky stály na hoře Sion, je to jedno a totéž místo, ale prorocví obojí většinou rozlišují⁹.

Dokonalé město bohů najdeme v různých starověkých náboženských systémech, s nimiž židovská eschatologie tuto představu částečně sdílela. I Platón

⁵ Aune 2002, str. 1150n; srv. 1144-46

⁶ Beale 1999, str. 1063-66

⁷ Beasley - Murray 1981, str. 318-319

⁸ Mrázek 2009, str. 10-11, a pak porůznu mnohokrát v celém díle

⁹ Caird, str. 270

v Republice píše o ideálním městě, jež se však nenalézá na zemi, ale na nebi pro toho, kdo se meditováním o něm může stát jeho občanem. Tuto myšlenku rozvíjeli mnozí - např. Klement Alexandrijský¹⁰.

V judaismu je svaté Boží město Jeruzalém jedním z ústředních prvků. Snad právě proto je nový Jeruzalém důležitým tématem pro list Židům. Podle Žd 11,10 již Abraham upínal svou naději k městu s pevnými *základy*, jehož stavitelem je Bůh. A v Žd 12,22 umisťuje pisatel nový eschatologický Jeruzalém na horu Sion, k níž se upíná veškerá budoucí naděje.

Není to však pozemské město, sestupování z nebe je podle Janova vidění jeho *trvalou* charakteristikou - *nezůstalo v nebi a nikdy nesestoupí zcela na zem*¹¹.

5.0.3 v. 11 - *mající slávu Boží, nádhera /var: lesk/ jeho stejná jako kamene nejdražšího, jako kamene jaspisu průzračného*

Tématika nového Jeruzaléma, který je budován drahými kameny, stejně jako téma národů a králů přinášejících sem své bohatství, se objevuje i v Kumránských rukopisech (Válečný svitek) a některých midraších¹².

Slávu Boží překládá Rissi¹³ jako Boží nádheru (*Herrlichkeit*), která je jaspisem vyjádřena obdobně ve Zj 4,3. Boží sláva je opis pro zářivou, ale zároveň mlhou zastřenou (srov. 15,8) Boží přítomnost. Boží sláva prozařující město mu dává vzhled jaspisu, a to patrně i ve v. 23. Pro zvýšení záře a lesku předpokládá Beasley-Murray¹⁴, že jaspis byl vybroušený a každá faceta odrážela světelné paprsky. Neexistují však žádné doklady o podobném broušení jaspisu, navíc jeho nízký lesk a slabá průsvitnost podobný efekt prakticky znemožňují.

Boxal dospěl k závěru, že antický jaspis byl jiný než současný, protože tehdejší jaspis byl podle Plinia st. často průsvitný¹⁵. Plinius cituje mnoho nalezišť jaspisu a mnoho barevných odrůd. Mezi nejcennějšími však uvádí mléčné jaspisy. Určitý druh jaspisu Plinius pokládá za vynikající materiál pro pečetítka.

Podle Jana byl jaspis nejdražším drahokamem, což se výrazně liší od našich měřítek ceny drahokamů. Proto také jaspis jmenuje jako první v základech města, což vedlo církevní tradici k jednoznačnému přiřazení jaspisu k apoštolu Petrovi. Rissi k tomu připojuje upřednostnění kmene Juda (7,4), který rovněž spojuje s jaspisem¹⁶.

5.0.4 v. 12-13 - *mající hradbu velikou a vysokou, mající bran dvanáct a na těch branách dvanáct andělů a jména nadepsaná, která jsou dvanácti kmenů synů Izraele, od východu brány tři, a od severu brány tři, a od jihu brány tři a od západu brány tři.*

Velká a vysoká zeď znamená nenarušitelnost přebývání Božího lidu s věčně trvající Boží přítomností. Hradba zaručuje bezpečnost nového Jeruzaléma a jeho obyvatel proti *hubiteli* (Zj 9,11).

Určitým významovým protikladem k bezpečí zajištěnému vysokou a velikou *kamennou* hradbou je proroctví Za 2,4n, podle něž bude v novém, budoucím Jeruzalémě bydlet tolik lidí a dobytka, že kolem žádná hradba nemůže

¹⁰ Aune 2002, str.1153

¹¹ Caird, str. 271

¹² Beale 1999, str. 1087-88: Midr. Rab. Exod. 46,2, Midr. Rab. Eccles. 3,8§2, 1QM 12,12-15.

¹³ Rissi 1965, str. 71

¹⁴ Beasley-Murray 1981, str. 319

¹⁵ Boxal 2006, str 301

¹⁶ Rissi 1965, str. 87

být, to by se tam všichni nevešli, ale sám Hospodin jej obklopí jako *ohnivá hradba*

V římské době byly brány výrazem triumfální architektury, zobrazující nastylizovanou nepřemožitelnost impéria. Brány však také představovaly vstup do města, který je nutno bránit, a proto byl jejich počet obvykle značně omezený. Vysoký počet bran nového Jeruzaléma trochu paradoxně ukazuje na důležitost nikoliv boje, dobývání a obrany, ale mírového *vycházení a vcházení*.

Na pohyb v branách dohlíží andělé nad branami, které lze přirovnat k cherubínům střežícím ráj (Gn 3,24). Andělé bývají ozbrojeni (Jz 5,13). Podle 1 Kr 6,32 byli cherubíni zobrazeni také na dveřích Šalomounova chrámu a podobně to vidí Ez 41,25 na dveřích nového chrámu. Tito strážci na branách tvoří součást obrazu svatého města jako navracejícího se ráje.

Jména kmenů synů Izraele na branách (stejná formulace je ještě ve Zj 7,4 - 144 000 osob označených pečeti) navazují na hojně se vyskytující sz. vizi o obnovení dvanácti kmenů Izraele.

Andělé střežili vstup, aby se do města nedostalo nic nesvatého (v. 27), třebaže v novém nebi a nové zemi by nic takového být už nemělo. Toto je jeden z mnoha (zdánlivých?) rozporů knihy Zjevení, které lze vyložit právě pomocí *snové logiky*, a který souvisí s obtížemi časového zařazení děje. Nerozpojitelně se zde prolíná současnost autora s minulostí i s toužebně očekávanou budoucností.

Čtvercový nový Jeruzalém s dvanácti branami do čtyř světových stran vidí rovněž Ez 48,31-34, ale narozdíl od Jana jmenuje, kterému kmenu bude každá z bran patřit podle orientace do světových stran.

Jména u jednotlivých bran nejsou ve Zjevení uvedena, protože autor je zaujat více číslem dvanáct jako symbolem celku. Někteří vykladači ve své koncepci však kladou na pořadí bran vzhledem ke světovým stranám, jak je určeno andělem: V - S - J - Z, silný důraz. Porovnávají pořadí jmenování světových stran s Ezechielem a pokoušejí se v interpretaci branám, resp. světovým stranám přisoudit jména¹⁷, eventuálně najít důvod, proč Jan zvolil pořadí odlišné¹⁸. Orientace městských bran nového Jeruzaléma a jejich pořadí vzhledem ke světovým stranám podle jmen synů Jákobových je třikrát různé: první v Ez 38,31-34 (S - V - J - Z), druhé je u Ez 48,16 (S - J - V - Z), ale autor Zj zvolil vlastní, opět jiné pořadí. Diskusi na toto téma lze uzavřít konstatováním, že na jednoznačném výkladu změn v pořadí světových stran se autoři zatím neshodli.

Velmi výrazným motivem jsou jména synů Jákobových na branách společně se jmény apoštolů na základních kamenech hradby (v.14), čímž se spojují tradice SZ i NZ do jednoho celku.

5.0.5 v. 14 - a hradba města mající základů /var.: základních kamenů/ dvanáct a na nich dvanáct jmen dvanácti apoštolů beránkových

Hned po branách následují základy zdi se jmény apoštolů beránkových. Autor tím srozumitelně naznačuje, že těch dvakrát dvanáct jmen spolu úzce souvisí.

Hippolitos se domníval, že dvanáct apoštolů bylo vyvoleno z dvanácti izraelských kmenů, a proto mohou apoštolé podle Mt 19,28 kmény soudit. Takto přímé spojení však není pravděpodobné.

¹⁷ např. Charles 1920, 2. str. 166

¹⁸ Caird 1971, str. 271

Výraz *dvanáct apoštolů* se v NZ vyskytuje vzácně, jen v Mt 10,2; pak také v názvu Didaché; i apoštolští otcové je užívají málo. Spekulace o tom, jestli je do dvanácti započten Pavel, nebo z dvanácti vyloučen Jidáš, tu nemají smysl. Jde o symboliku celku, stejně jako u dvanácti bran..

Inspiraci vize základů hradby nenajdeme u Ezechiele, který se v rozsáhlém textu o novém Jeruzalémě (Ez 40-48) o žádných základech nezmiňuje, ale spíše u Izajáše. O pevném základním kameni, který Hospodin v eschatologickém výhledu položí na Sionu, hovoří Izajáš již v Iz 28,16, ale o základu z drahokamů až v Iz 54,11-12.

Také král Šalomoun si dává záležet na základech nově stavěného chrámu: podle 1 Kr 5,17 nařizuje vybudovat základy pomocí velmi drahých tesaných kamenů.

Pro základy nového Jeruzaléma však najdeme důležité paralely i v Novém zákoně: v 1 K 3,10-17 je jediným *základem* Ježíš Kristus, v 1 Pt 2,4-8 jsou věřící nazváni "živými kameny, z nichž je postaven duchovní dům svatého kněžství" a podle Ef 2,19-20 je základ (*themelios*) církve "apoštolský a prorocký". Zejména text listu Efezským je blízký charakteru vidění nového Jeruzaléma: "... /jste/ *spoluobčané* svatých, členové Boží rodiny, postaveni na *základ apoštolů a proroků, ...*". *Apoštoly a proroky* najdeme i v knize Zjevení, jak se společně radují ze zkázy Babylóna v 18,20.

Diskusi o pořadí a seznamu apoštolů na drahokamech viz dále.

5.0.6 v. 15 - *a ten mluvící se mnou měl měřítko třtinu zlatou, aby změřil město a jeho brány a jeho hradbu.*

Měřicí klacík potažený zlatem našli archeologové dosud jen v Egyptě. Nese vyryté jméno Amenhotepa II. (18. dynastie, 16. - 14. stol. př.n.l.). Přesto lze podobnou míru považovat ve starověku za naprosto běžnou. Měření všech možných hran a stran provádí ve své vizi Ezechiel (ovšem provázkem), ve Zjevení je měření odbyto rychle; měří se jen dvě délky.

Zprvu mělo udávání rozměrů zřejmě ryze praktický účel (zejména např. pro výrobu stánku v knize Exodus), ovšem postupně se měření přeneslo do eschatologické roviny a naměřené údaje rozhodně nelze brát jako čísla pro konstrukční výkres. Rozměry nedávají smysl pro stavební praxi, a tak vykladači usilovně hledají jejich jiné vysvětlení, ale to zůstává stále víceméně skryto. Jednotky, v nichž jsou rozměry udávány, jsou naopak známy celkem dobře.

Ačkoliv anděl má v úmyslu změřit město, jeho brány a hradbu, rozměry bran nakonec nejsou zjištěny. Přesná délka jednotky (*res - stadium*) není známa, udává se v rozmezí 190 - 210 m.

5.0.7 v. 16 - 17 - *a město bylo do čtverce, jeho délka jako jeho šířka a změřil město třtinou na dvanáct tisíc stádií, jeho délka a jeho šířka a jeho výška je stejná, a změřil jeho hradbu sto čtyřicet čtyři loktů, míru člověka, to je anděla*

Veliké rozměry města se někdy dávají do souvislosti s židovskými spekulacemi o novém Jeruzalémě z doby, kdy město leželo v ruinách, a jeho výška byla výrazem touhy po spojení nebe a země do jednoho celku. V komentářích se uvádí i další, pohanské představy o tzv. hvězdném městě, kde autoři hledají paralely pro výklad. Caird si třeba klade otázku, zda mohl popis Jeruzaléma vycházet z Herodotova popisu Babylóna, a shledává, že jisté

podobnosti tu jsou¹⁹. Těžko si však představit, že by Jan použil pohanský zdroj jinak než polemicky.

Čtverhranný půdorys města souhlasí s Ez 48,20, ale Jan jako by si až po změření délky a šířky uvědomil, že i jeho třetí rozměr je sjednocen. Podle 1 Kr 6,20 je tvar krychle určen pro svatyni svatých, a teprve ztotožnění *tvaru* města se svatyní svatých dává novému svatému městu plný význam. Tato souvislost vysvětluje, proč ve městě není chrám (v. 22) - celé město je totiž nejsvatější svatyní.

Těžko vysvětlitelný paradox směšně nízkých hradeb ve srovnání s výškou města svádí vykladače k pokusům o vysvětlení např. tvrzením, že andělův loket byl mnohem větší než lidský, což je ovšem argument poněkud středověký. Jiným směrem se ubírá podobně násilný pokus interpretovat rozměr hradby jako její tloušťku.

Velikost *míry člověka, tedy anděla* však nejspíš vychází z Ez 40-48, kde "muž" je posel nebes, anděl. Není proto třeba hledat jiná vysvětlení, než prostě to, že Ezechiel i Jan upřesňují, že se jedná o běžně užívané míry, protože anděl vypadá jako člověk - a je tedy také stejně velký.

Aune²⁰ dává rozměr (výšku) zdi do souvislosti s hebrejským *ben-elohím* (*syn Boží*), jehož číselná hodnota (součet číselných hodnot jeho písmen) je 144.

5.0.8 v. 18 - a stavební materiál hradby jeho jaspis a město zlato čisté podobné sklu čistému.

Zlato zvýrazňuje vlastnost města *odrážet* Boží slávu. Záře Boží slávy jím také dokonale *prostupovala*, a proto se zlato jeví průhledné jako sklo. Nejde tu o vlastnost zlata, které je normálně neprůhledné, ale o neobvyklou schopnost Boží slávy vše prozařovat.

Zlato bylo vždy symbolem trvanlivosti, neporušitelnosti i krásy a dokonalosti, a tak nepřekvapí, že již král Šalomoun nechává obložit zlatem vnitřní svatyni a celý chrám (1 Kr 6,20-22). Těžko proto rozhodnout, zda je zde primárním motivem zlato a jeho symbolika, nebo Šalomounův chrám. Je však potřeba zdůraznit, že svaté město nebylo zlatem *obloženo* jako první chrám, nýbrž z něj bylo *vybudováno*.

Opět narážíme na jaspis jako reprezentanta drahokamů. Stejně jako v případě zlata i jaspis je *stavebním materiálem*, nikoliv *obkladem* hradby. Přikláním se k bílé či mléčné barvě jaspisu jako k nejpravděpodobnější barevné variantě (viz poznámky k v. 11 a o drahokamech níže).

5.0.9 v. 19 - 20 - základy hradby toho města samým drahým kamenem byly ozdobeny, : první základní kámen jaspis, druhý safír, třetí chalcedon, čtvrtý smaragd, pátý sardonix, šestý sardion, sedmý chrysolit, osmý beryl, devátý topaz, desátý chrysopras, jedenáctý hyacint, dvanáctý ametyst.

Výzdoba svatého města drahokamy může být inspirována řadou zdrojů. Jako první zmíním Šalomounův chrám, pro který shromáždil poklad již jeho otec, král David. Poklad obsahoval také drahokamy (1 Pa 29,2). Bylo zkoumáno mnoho dalších pramenů, včetně rabínských a židovských textů (targúmy) z helénistické doby, avšak nepodařilo se najít přímou inspiraci pro výčet drahokamů, jak jej uvádí zde Jan. Dvanáct kamenů náprsníku v těchto pramenech se vždy liší²¹.

¹⁹ Caird 1971, str. 274

²⁰ Aune 2002, str. 1163

²¹ Mathewson 2003, str. 132-135

Některým vykladačům činí potíže slovo *kekosmémenoi*. Jedním z důvodů je udržení konzistence se zněním předchozího v. 18. Např. Beale doporučuje překládat "... byly krásně udělány z ...", protože přesnější překlad "... byly ozdobeny ..." podle něj vnuká představu, že drahokamy byly vsazeny pouze do *povrchu* základních kamenů²². Další možností je poněkud volněji přeložit "... základní kameny se díky drahokamům staly součástí řádu ...". Jiní problém neřeší a bez diskuse interpretují, že základy byly *vybudovány* z drahých kamenů a opírají se přitom o Iz 54,11-12. Užití výrazu *kekosmémenoi* však může být vedeno snahou o zachování konzistence jiného druhu: hradba *ozdobená* drahými kameny má připomínat *ozdobenou* nevěstu (*kekosmémenén*) ve 21,2. Autorovi textu zaujatému nevěstou možná ani nepřišlo na mysl, že by někdo mohl uvažovat o pouhém *obložení* základů, protože on v nich viděl přípravu nevěsty na svatbu.

Snad všechny komentáře zmiňují, nebo i podrobně rozpracovávají souvislost použití drahokamů v základech nového Jeruzaléma s drahokamy v náprsníku velekněze v Ex 28. Např. Beale tvrdí, že drahokamy na obou místech jsou totožné: osm je stejných a čtyři odlišné v základech Jeruzaléma jsou údajně sémantickými ekvivalenty hebrejských názvů z náprsníku²³. V přesvědčení o shodě mu nebrání ani změněné pořadí kamenů; koneckonců i Josefus Flavius prý zmiňuje náprsník dvakrát a pokaždé uvádí jiné pořadí drahokamů. Takto striktní interpretace však působí násilně, srovnání nerostů je nepřesvědčivé, v některých případech téměř jistě chybné a celkově je zřejmé, že se zde přání stalo otcem myšlenky.

Charles naopak uzavírá svůj rozbor konstatováním, že pořadí drahokamů ve Zj nemůže být vysvětleno podle Ex 28. Klíč k pochopení základů z drahokamů vidí v jejich pořadí a v jejich orientaci v základech vůči světovým stranám. S kladením základních kamenů začíná v jihovýchodním rohu a postupuje podle pořadí východní stranou k severu. Další tři pokládá na severní straně, další tři na jižní a poslední tři na západní. V interpretaci pokračuje s využitím Kircherova díla *Oedipus Aegyptiacus* (1653) a jeho spojení drahokamů v základech Jeruzaléma s těmi na zvěrokruhu starověkých Arabů a Egyptanů. Z přesně obráceného pořadí drahých kamenů zodiaku oproti pořadí v základech zdi Jeruzaléma vyvozuje, že svaté město nebude mít nic společného s etnickými pověrami a dávnými bájemi o městu bohů²⁴. To je závěr jistě přijatelný, ale zřejmě postavený na vykonstruovaných argumentech, které nemají oporu ve starých pramenech nebo archeologických nálezech. Kircherovo dílo je totiž v současnosti zpochybňováno²⁵.

Řada komentářů připouští možnost, že drahokamy v hradbě mohly působit jako ochrana proti nežádoucím vlivům, démonům nebo jiným zlým silám²⁶. Tento výklad však pokládám za neadekvátní vzhledem k celkové intenci textu. Jedinou ochranou Izraele i křesťanů je Hospodin a hledat pomoc jinde bylo od počátku vyvolenému lidu zapovězeno jako modloslužba.

Téměř všichni vykladači spojují drahé kamení s rájem (vazba Gn 2,10-12 a Ez 28,13 a Zj 21,18-20)²⁷.

---

²² Beale 1999, str. 1080

²³ Beale 1999, str. 1080-82

²⁴ Charles 1920, 2. str. 167-69

²⁵ např. Beasley - Murray 1981, str. 325, pozn. pod čarou, a většina pozdějších komentářů

²⁶ např. Mrázek 2009, str. 234-235

²⁷ z českých autorů např. Šandera 1994, str. 166

Drahokamy jsou v této souvislosti vykládány metaforou trvalého pokoje, který obyvatelé nového Jeruzaléma budou zakoušet. Myšlenku bezpečí ve svatém městě zvýrazňují také brány a hradby; stejně je tomu v jiném oddíle pojednávajícím o Jeruzalému konce časů: Iz 26,1: "V onen den se bude zpívat v Judské zemi tato píseň: Máme pevné město, /Bůh/ obdařil spasením jeho hradby i val." Tak se zdá přiměřené vyložit drahokamy v základech hradby i brány svatého města z perel jako symbol věčného bezpečí Božího lidu. Drahokamy jsou zároveň výrazem Janova přesvědčení, že apoštolská církev je naplněním Izajášova proroctví (Iz 54,11-12).

Různost barev drahokamů se někdy považuje za zobrazení různosti obdarování svatých. Podle Hengstenberga jsou apoštolské drahokamy ve Zj 21 rozvinutím představy Dn 12,3, kde v eschatologickém výhledu budou prozíraví zářit jako hvězdy na nebi.

5.0.10 v. 21 - *a dvanáct bran dvanáct perel, každá z těch všech bran každá z jedné perly a ulice toho města zlato čisté jako sklo průhledné*

Brány z perel se někdy přímo odvozují od Iz 54,12 za předpokladu že *kamení jiskřivé*, křišťál či karbunkulus (Iz 54,12b podle různých překladů) byl zpět do hebrejského prostředí převáděn jako perla²⁸. Tento předpoklad je ovšem nedoložený a dost krkolomný.

Představa perly veliké jako městská brána je naprosto absurdní. Možná hradba s nezvykle velkým počtem bran po obvodu z dálky *vypadala, jako by* na ni byly brány navlečeny jako perly na šňůrku (majestátní brány vysoké alespoň stejně jako hradba), nebo naopak, brány byly jako drobné perly vsazené do obří jaspisové desky (nízké brány vybudované ve vysoké zdi).

To, že Jan vnímá z celého města jen obvod a jeho střed (hradba ani brány nejsou přísně vzato město), má nějaký smysl, který se ukáže teprve postupně. Hned v následujícím verši mu dojde, co v centru chybí. Místo, kde by normálně stál chrám, vyplňuje hlavní ulice či náměstí ze zlata průhledného jako sklo; asi to trochu připomíná vodní hladinu. Vzhledem k tomu, že ve městě - bezpochyby v jeho centru - stojí Boží trůn (až ve 22,3, zatím ho Jan nevidí), mohlo být průhledné náměstí něčím, co dříve Jan vnímal jako křišťálové moře před Božím trůnem (4,6). Navíc brzy Jan uvidí náměstím protékat *řeku života* (22,2). Sice to není řečeno naplno, ale teprve teď se ukazuje, že Boží trůn, o němž Jan již víckrát psal, stojí právě zde, uprostřed města, které je mu teprve teď dáno spatřit celé a v plné kráse, a průzračné moře před trůnem je vlastně jeho centrální náměstí.

5.0.11 v. 22 - *Ale chrám nebylo vidět v něm, pán zajisté Bůh Všemohoucí chrám jeho je a beránek*

Svaté město bez chrámu je něco, co židovské apokalypsy neznají. Jan zde zřejmě navazuje na Ježíšova slova o chrámu svého těla (J 2,19;21). Atributy chrámu přebírá celé město.

To, že v nebeském Jeruzalémě nebude chrám, může být vyloženo jako polemika s židovskými představami, že schrána úmluvy nesmí být zničena, nýbrž zachována až ke dni příchodu mesiáše. V novém Jeruzalémě schrána úmluvy

²⁸ Bealey-Murray 1981, str. 325-326

(uložená v chrámu) není potřeba, když je tu bezprostředně přítomen Bůh; *schránou nové úmluvy je Beránek*²⁹.

Gramaticky vzato však Jan chrám pouze *neviděl* a vzápětí říká, že *Všemohoucí je chrámem*. Chrám tu tedy je, ale není to stavba pevně spojená se zemí. Chrám je jako všudypřítomná záře. Obyvatelé města tu bydlí s Bohem a Bůh je s nimi všude a stále, přítomen decentně jako denní světlo. Ani kdyby chtěli, nemohou z takového chrámu odejít. Přebývat v novém Jeruzalémě znamená přebývat v *Bohu*.

5.0.12 v. 23 - *A to město nemělo potřebu mít slunce ani měsíc, aby svítily mu; totiž sláva Boží osvětlovala je a svítlna jeho beránek*

Také tento verš jsme zvyklí chápat tak, že slunce a měsíc *nejsou*, přestaly existovat. Ale 21,1 říká, že pominuly první *nebe a země*, o slunci a měsíci tu není ani slovo. Má se sice zato, že slunce a měsíc jsou součástí prvního stvoření, prvního nebe, a tedy pominuly s ním, jenže zde Jan říká, že slunce ani měsíc *nebyly potřeba*. Rozdíl mezi Iz 60,19, kde stojí "*nebudeš mít slunce za denní světlo*" a Zj 21,23 pak není velký - ani v jednom případě se přímo neříká, že slunce *nebude existovat*. Podobně se vykladači vesměs shodují, že na počátku Bůh netvořil svět z ničeho, ale vtiskl chaotickému a nevládnému světu řád kvůli člověku (viz Gn 1).

Dále je možno porovnávat mezi "Hospodin bude světlem" (Iz 60,19n) a "sláva Boží osvětlovala". Doslovně text Jan od Izajáše nepřevzal, ale v podstatě se na obou místech hovoří o tomtéž: "Hospodin bude světlem tvým věčným" (opakuje se 2x - v Iz 60,19 i 20) - "sláva Boží osvětlovala je". Spojitost tu proto nelze vyloučit. Bližší zdroj inspirace však najdeme v Ez 43,2, kde je země ozařována přímo "jeho slávou". Potvrzuje se tak opět, že Ezechielův text byl Janovi z prorockých knih asi nejbližší a Ezechielovy vize často s Janovými konvenují.

Zajímavé je podvojně přirovnání zdrojů světla: slunce - měsíc a Boží sláva - lampa (Beránek). Lampa asi nemohla být ničím jiným než svící nebo hořícím knotem olejové lampičky. Záře Boží slávy je ve v. 11 přirovnána k nádheře jaspisu a má charakter denního světla v celém městě. Proti tomu je Beránkova lampička ubohá. Přesto se obě světla navzájem potřebují a doplňují, jedno bez druhého by nebylo úplné. Denní světlo jako takové nevnímáme, vidíme /v něm/ svět, ale svíce, třeba zapálená v denním světle, nám něco zpřítomňuje, něco osobního připomíná. Beránek je v novém Jeruzalémě jako hořící svíčka v chrámu.

5.0.13 v. 24 - 26 - *a procházely národy světlem jeho a králové země přinášejí svou slávu do něj, a brány jeho nikdy nebyly zavírány /ve/ dne, noci pak tam nebylo, a budou přinášet slávu a úctu národů do města*

Teprve nyní si Jan uvědomuje, že město je plné lidí, rovnou celých národů světa. Vidí naplnění prorockého očekávání obrácení pohanů k Hospodinu (např. Za 2,11; 8,23), které křesťané převzali s tím, že se pohané obrátí nejen k Bohu židů, ale i ke Kristu. Autor Zj přitom navazuje na Iz 60,3. 11.

Někteří identifikují zlatou ulici jako Mléčnou dráhu, po které z jednoho konce na druhý krácejí zástupy vykoupených.

---

²⁹ Charles 1920, 2. str 170n

V. 25 jako by tvořil jen vsuvku, okamžitý Janův postřeh, že brány jsou trvale otevřené, když soustředěně sledoval neustávající proud národů. Město nebude nikým ohrožováno, brány možná ani nemají vrata. Národy procházejí září, chodí chrámem, skrz Boha. Žádné poklady si králové nepřinášejí³⁰, ale jde s nimi jejich sláva, aby byla pohlcena slávou Boží, kterou tu budou obklopeni všichni vyvolení stejně. Ale nejen králové, nýbrž vše, co je u národů slavné a ctihodné, vejde s nimi do města a splyne se slávou Boží. Něco z našeho světa přece jen do nebeského města vejde!

5.0.14 v. 27 - *a nikoliv nevejde do něj nic obyčejného působící zneuctění a lež, nýbrž ti napsaní v knize života beránka.*

Poslední větou perikopy se Jan vrací na pevnou zem. *Do města nevejde nic nezasvěceného Bohu, nic znesvěcujícího ani lež.* Ti nezapsaní v knize života přece už zmizeli ze scény dříve a není potřeba před nimi nyní chránit město. Tato slova však zní jako napomenutí žijícím. Znesvěcení a lež totiž smrt nevymaže, stejně jako nesmaže slávu a čest, s kterými do města vejít lze. Jan dává najevo, že o svatost a pravdu se usiluje a bojuje v našem pozemském životě. Pokud od těch věcí nebudeme očistěni krví Beránkovou již tady na zemi, zůstanou naší součástí i po smrti a zabrání nám vstoupit do nebeského města.

5.1 Exkurz 1 - Zvěrokruh a číslo 12 (v. 19-20)

Při hledání společných prvků dvanácti drahokamů *domněle* rozmístěných (protože jejich pozice není popsána) rovnoměrně do čtyř světových stran města v jiných duchovních systémech se otvírá široké pole pro výzkum i spekulace. Rozmístění po třech kamenech do každé světové strany je ve starých egyptských nebo staroorientálních zvěrokruzích obdobné. Na základě knihy Enoch se dá porovnat, že dvanáct babylonských úrovní nebes s různými božstvy bylo pro monoteistické náboženství ve Zj přetvořeno do dvanácti bran svatého města. Drahokamy v jeho základech dávají do souvislosti s kameny zvěrokruhu již Filón a Josephus, ale nesdělují nic konkrétního, čím by svůj názor podpořili³¹.

Inspiraci zvěrokruhem ve Zjevení vidí někteří badatelé v častém užití čísla 12 (brány, rozměry města, drahokamy v základech). Dá se postoupit ještě dál a v centrálním náměstí či tržišti ze zlata průzračného jako křišťál vidět odkaz na Mléčnou dráhu. I pravidelnost čtvercového uspořádání města někdo přisuzuje astrologické nauce, která se zvěrokruhem souvisí. Užívá se k tomu argument Josefa Flavia, že dvanáct drahokamů /v náprsníku velekněze/ může souviset s dvanácti měsíci roku či s dvanácti znameními zodiaku³². Na Janově vizi nového Jeruzaléma je prý nové jen to, že na drahokamech v základech jeho hradby jsou vyryta jména Beránkových apoštolů³³.

Zvěrokruh z arabských a egyptských pramenů excerpoval Athanasius Kircher (17. stol.) a Charles jej cituje takto: jaspis - Ryby, safír - Vodnář, chalcedon - Kozoroh, smaragd - Střelec, sardonix -

³⁰ Smoljak - Svěrák: Vizionář : "Není dovoleno cokoliv si brát s sebou do hrobu"

³¹ (Mathewson 2003, str. 134

³² Halver 1964, str. 111

³³ Malina 2002, str. 249

Štír, sardius - Váhy, chrysolit - Panna, beryl - Lev, topaz - Rak, chrysopras - Blíženci, hyacint - Býk, ametyst - Beran. Pořadí je přesně opačné než zde citované podle Zj 21. Náhodu oba autoři vylučují a vykládají stejné kameny v převráceném pořadí polemicky tak, že naděje pohanů se mohou naplnit jen v Bohu a Beránkovi - Ježíši Kristu. Objevují se však námitky, že Kircher je nespolehlivý zdroj a Charles jej nekriticky převzal. Žádný současný výzkum nepotvrdil podobný starý zvěrokruh a autor jej nejspíše sestavil sám převrácením Janova pořadí O převzetí *dvanácti základů* z astrálně mytologických pramenů pochybuje již Rissi³⁴. Beasley-Murray³⁵ nabízí další možný výklad: znamení zvěrokruhu mohla být chápána i jako metafora národů světa, a tak dvanáct drahokamů jsou nový vyvolení Izrael pocházející ze všech národů světa.

Malina³⁶ vynašel ve starých pramenech popis koruny bohyně Juno, která vypadala jako hradba, kterou bohyně střeží před dobytím. Popis koruny zahrnuje symboliku ročních dob - má čtyři strany: léto, podzim, zimu, jaro. Každá strana je zdobena třemi drahokamy, tedy celkem 12 drahokamů, a tyto drahokamy spojuje s dvanácti znameními zvěrokruhu. Drahokamy převádí Ball³⁷ podle Plinia st. na současné názvy:

			současný název
léto	blíženci	keraunos	vláknitý sádrovec
	rak	lychnis	rubelit (červený turmalín)
	lev	asterites	korál
podzim	panna	hyakinthos	safír, hyacint (?)
	váhy	dendrites	mechový achát, keříkový kalcit
	štír	heliotrope	heliotrop (zelený chalcedon)
zima	střelec	hydatis	<i>u Plinia st. nenalezen</i>
	kozorožec	diamant	(adamas ~ diamant)
	vodnář	kristall	křišťál
jaro	ryby	smaragd	malachit, smaragd, zelený tyrkys
	skopec	scythis	zelený safír
	býk	jaspis	(zelený) jaspis, chalcedon, jadeit

Přes všechny, často pracné pokusy nelze prokázat žádný jasný vztah mezi drahokamy základů hradeb nového Jeruzaléma a drahokamy znamení zvěrokruhu nebo dalšími dvanáctkovými znameními, ačkoliv tomu řada autorů věří.

5.2 Exkurz 2 - Poznámky ke Zj 4,3

V tomto verši jsou jmenovány tři drahokamy a v zájmu úplnosti této práce i z důvodu nezbytného srovnání je užitečné se jím zabývat.

Celý verš vyznívá při pohledu na sedícího na trůnu jako hra barev. Sedící je postava bez obrysů, bez tvaru i podoby. Všichni okolo,

³⁴ Rissi 1965, str. 87

³⁵ Beasley-Murray 1981, str. 325

³⁶ Malina 2002, str. 250

³⁷ Ball 1950, str. 89-101

od starců až po zvířata, dokonce i sedm Božích duchů, mají nějakou podobu, ale sedící na trůnu ne.

Jaspis (vycházím z toho, že se jedná o jaspis v dnešním pojetí) mohl mít reálně různé barvy, nejčastější je bělošedá, šedá, nažloutlá, ale v podstatě nelze zcela vyloučit žádnou barvu; může být i skoro čistě bílý. Komentáře preferují žlutou jako obraz Božího majestátu, středověké výklady vidí jaspis zeleně. **Karneol** (překlady i mineralogové se shodují, že *sardis* je nejspíš karneol) je vždy masově červený.

Oba polodrahokamy se vyznačují tím, že nemají krystalový tvar, ale jsou beztvaré, vyskytují se masivně jako nepravidelná hmota. Dalším znakem je nevyrovnané zbarvení. Zejména jaspis mává různými odstíny zvýrazněnou nepravidelnou kresbu či smouhy. Podobně, ovšem výhradně v odstínech červené a oranžové a s méně výraznou kresbou, je na tom karneol. Přírodní charakter kamenů tak odpovídá *hře barev*³⁸; tenké plátky, silné nejvýše několik mm, obou nerostů jsou slabě průsvitné. Přikláním se k převažující kombinaci bílé (jaspis) a červené barvy, protože taková kombinace by odpovídala výjevu ze Zj 1,14, na nějž tento obraz navazuje. Beasley-Murray dospěl k podobnému závěru, že zjevení na trůnu bylo červenobílé a průsvitné; o jaspisu dokonce tvrdí, že byl průhledný jako sklo. Ještě dál zachází ve své spekulaci Huss, který má pocit, že jaspis je pro Boží slávu málo lesklý, a tak tvrdí, že ve skutečnosti jsou jaspisem míněny diamanty³⁹.

Smaragd je jasně zelený drahokam, který má vždy krystalový tvar - většinou krátký šestiboký sloupeček. Těžko si představit, že by se mu mohla podobat duha. Beasley-Murray se pokouší o vysvětlení tím, že krystal smaragdu prý rozkládá procházející světlo do spektra - duhy a připomíná souvislost s Gn 9,8n, kde je duha znamením Boží smlouvy s člověkem. Reálný krystal smaragdu však do duhy světlo nelomí, může docházet jen k nedokonalým odleskům spektra na naleštěných hranách krystalu. Musíme se tedy uchýlit k široce přijímanému názoru, že pod názvem smaragd se v některých případech skrýval malachit. **Malachit** je sytě zelený, někdy zelenočerný, netvoří krystaly, nýbrž beztvarou masu (podobně jako jaspis a karneol). Vyznačuje se nepravidelnou kresbou - často různě se vlnící pruhy světlejší a tmavší zelené, někdy kombinované s černou; pruhy přecházejí do amébovitých smouh a skvrn. Charakterem kresby i masivním (nekrystalickým) zjevem je rozhodně bližší duze než smaragd. Potíž je s barvami.

Plinius píše o smaragdech, které mají barvu moře, protože jsou zároveň průsvitné i třpytivé. Popisuje, že na některých jsou tvary mraků a stínů, některé vrhají zářivé odlesky, o některých tvrdí, že v sobě skrývají kresby tvaru ptáků, křídel, vlasů a pod. Jeden typ smaragdu z Chalcedonu (současně zmiňuje, že tam bývaly měděné doly!) měl nejistou a proměnlivou barvu, jeho zbarvení přirovnává k pavímu ocasu nebo holubímu krku⁴⁰.

Tento popis se už dá docela dobře srovnat s představou duhy. Navíc jeho naleziště nedaleko Chalcedonu v Malé Asii leželo v oblasti blízké a známé autorovi Zjevení. Z dnešního hlediska se však podle popisu barev nemuselo jednat o malachit (smaragd ani zdaleka), ale

---

³⁸ Mrázek 2009, str. 66

³⁹ Huss 1967, str. 160

⁴⁰ Ball 1950, 142-147

spíše o nějaký nerost, který byl vyhledáván jako měděná ruda. Ball ve svém komentáři navrhuje bornit⁴¹. Téměř jistě se nejednalo o drahokam, zato to byl zřejmě minerál velmi neobvyklého vzhledu s duhovým leskem, čímž mohl vzbuzovat dojem veliké vzácnosti a ušlechtilosti.

Otázkou však je, proč Jan přirovnává duhu ke smaragdu, a nenapiše prostě jen "kolem trůnu duha"? Ve smaragdové duze navíc musela převažovat zelená barva, a tak působila zvláště.

Pokud sedící na trůnu zářil bíle a červeně, pak bílá znamenala čistotu a neposkvrněnost a červená oheň či krev. Obě společně pak oběť Beránkovu. Výrazně zelená duha mohla tuto asociaci doplňovat o symboliku věčně zeleného stromu života či nového života Vzkříšeného a sedícího na trůnu.

Moře před trůnem bylo průzračné (jako sklo) a chladivé (jako křišťál). Moře činí trůn nepřístupným, ale je to moře zbavené zlé síly, má vzhled pramenité vody. A možná jsou to vyvolení svatí, kteří jsou před trůnem shromážděni - viz poznámky ke kontextu, kap. 4.1.

---

⁴¹ Ball 1950, str. 91; bornit je sirič (kyz) železa a mědi, mědi obsahuje 55 váhových %, barva tmavě kovově červená až fialová, na lomu je pestrý

6. Drahokamy ve Starém zákoně

Vlastní text ve Zj 21 o základech hradby nového Jeruzaléma obsahuje některé starozákonní látky. Nejzřetelnější je připomenutí jmen dvanácti kmenů synů Izraele na branách města. Jména Jákobových synů a dvanáct drahokamů v základech hradeb pak společně ukazují k náprsníku velekněze, který je zdoben dvanácti drahými kameny, na nichž je vyryto dvanáct jmen kmenů Izraele (Ex 28,21).

Další narážka na SZ souvisí se založením nového Jeruzaléma na dvanácti drahokamech. V Iz 54,11-12 je nový Jeruzalém vybudován skromněji pomocí pěti drahých kamenů (v hebrejském textu vlastně jen jeden název drahokamu - safír, v řeckém překladu tři), ale důležitý je společný motiv použití drahokamů jako stavebního materiálu.

Nápadné soustředění jmen drahokamů se nachází v Ez 28,13, kde se mluví o blahobytu krále Týru a kde je v hebrejském textu uvedeno devět drahých kamenů.

Na ostatních místech SZ se vyskytují nanejvýše tři vzácné kameny vedle sebe, většinou se však již objevují pouze jednotlivě. Přehled názvů drahokamů v sz. textech uvádím v tabulce 1.

6.0.1 Koruna Amónského krále

Některé jednotlivé výskyty stojí za zmínku. Například v koruně krále Amónovců, kterou ukořistil David, byl vsazen velký drahokam, který ale není blíže určen (2 Sam 12,30 a 1 Par 20,2). Autor textu nám uchoval zajímavou poznámku, že královská koruna vážila talent zlata (59 kg!!).

6.0.2 Přirovnání "jako"

Podoba kol v Ez 1,16 je popsána "*jako oko taršiš*"; taršiš je v tomto případě překládán jako chrysolit, nebo prostě drahý kámen žluté barvy. Popisu by nejlépe vyhovovalo tygří oko (zlatohnědá odrůda křemene s mikroskopickou příměsí jiných minerálů). V Ez 1,26 je užito opět slova **jako** *vzhled kamene safíru* - krása a důstojnost hvězdného nebe je z perspektivy *snové logiky* přirovnána k safíru, protože safír nejlépe vystihoval vjem proroka. Stejným způsobem postupuje autor knihy Zjevení.

6.0.3 Poklady

David pro stavbu chrámu shromáždil veliký poklad (1 Par 29,2) a mezi jiným jmenuje také kameny *šóham* (karneol) a kameny k vsazování *púch* (tvrdá Malta, antimonit?), pak drahé kameny a kameny alabastrové. O několik veršů dál (1 Par 29,8) se píše, že kdokoliv měl *kameny*, dával je jako dar na stavbu chrámu. Zde už není jisté, že se jednalo o drahokamy.

Poklad, kde měl i drahokamy, shromáždil také král Chizkijáš (2 Par 32,27).

6.0.4 Obchodování s drahokamy

Ezechiel ve 27,22 (časově odpovídá exilu, nebo je vzpomínkou na dobu těsně předexilní) píše, že s drahokamy obchodovali Sabejští, tedy obyvatelé země královny ze Sáby. Sabejská královna osobně přivezla mnoho drahokamů Šalomounovi darem (1 Kr 10,2). Tento nenápadný anachronismus podporuje

závěry Finkelsteina⁴², že realie doby krále Menašeho, otce Jóšijášova, byly redaktory sz. textů přeneseny do doby mnohem dřívější a přivlastněny králi Šalomounovi, kdy však podle archeologů na území Judey žila v nehrazených vsích jen volná pastevecká komunita a město Jeruzalém nemělo hradby ani větší kamenné stavby. Těžko tam tedy mohl probíhat obchod s drahokamy a těžko tam mohla přijet na návštěvu královna; obchod se sabejskými oblastmi (jižní Arábie, patrně Jemen), je prokázán právě až za krále Menašeho.

Podle Dn 11,38 se zlato, stříbro a drahokamy hodily k projevům úcty bohům.

6.0.5 Tobiášův nový Jeruzalém

Popis nového Jeruzaléma s drahokamy obsahuje také kniha Tobiáš - Tob 13,18 - 19. I tento oddíl bývá citován jako důležitý srovnávací text ke Zj 21. Podrobněji viz kap. 6.4.

6.1 Drahokamy vyskytující se ve Starém zákoně opakovaně

6.1.1 Šóham

V Gn 2,12 je šóham společně se zlatem a vonnou pryskyřicí pro výrobu kadidla zmíněn jako plod země Hevilah. Pisateli bylo známo, že právě odtamtud se dopravovaly krásné a drahé šóhamy, které hrály důležitou roli při výrobě bohoslužebných předmětů popisovaných v knize Exodus.

V Jb 28,16 stojí šóham rovněž vedle zlata (tentokrát z Ofir) a navíc se píše o safíru. Šóham má přívlastek "drahý, vzácný".

Kontextem je zajímavý předchozí oddíl Jb 28,1-11, který pojednává o surovinách dobývaných v dolech a o důlních dílech vůbec; tam vedle sebe stojí zlato a safír (28,6). V navazujícím oddíle o vyvažování moudrosti poklady země pak je ke zlatu a safíru připojen právě *drahý onychin*, jak šóham překládá Bible Kralická. V této souvislosti se zdá, že šóham nebyl získáván hornickým způsobem, anebo o způsobu jeho dobývání není pisateli nic bližšího známo, jen to, že je velmi cenný (podobně jako drahokam *pithdá* - Jb 28,19).

V Ex 25,7 (par. Ex 35,9) je šóham reprezentantem drahokamů mezi cennostmi, které měly být Aronovým pokladem pro zhotovení bohoslužebné výbavy. Šóham jako první a jediný je uváděn jménem, pak už čteme jen souhrnně "kameny náprsníku a nárameníku". Mezi kameny náprsníku je jmenován šóham v řadě s dalšími jedenácti drahokamy.

Ve sbírce darů pro vybavení stánku a výrobu bohoslužebných nástrojů a rouch má šóham zřetelně výsadní postavení, které se projevuje zejména v knize Exodus, kde je vždycky zmiňován jako *eben-šóham* - *kámen onychin*. Výjimečnosti šóhamu si byli zřejmě vědomi i autoři dalších sz. knih (viz výše Gn 2,12 a Jb 28,16 a níže 1 Par 29,2).

Podle Ex 28,9 mají být vybrány dva kusy šóhamu a do každého z nich má být vyryto šest jmen synů Jákobových. Pro šest jmen musel být kámen dost velký. Buď na něj byla jména napsána jako na desku, nebo to mohly být dvě vyřezané krychle s šesti plochami vždy pro šest jmen. V obou případech bylo nutno použít drahokam, který se vyskytuje masivně, ve větších kusech. Představa rytí jmen do krystalů třeba rubínu nebo granátu asi není realistická. Karneol (ČEP) i onyx (BK, anglické překlady) se takto v přírodě vyskytují; liší se jen barvou. Pro rytí jmen je asi barevně vhodnější stejnoměrně červený karneol, protože pravý onyx se

⁴² Finkelstein-Silberman 2006 in Hrubeš 2007 - písemná práce k 1. odborné zkoušce, str. 3

vyznačuje střídáním mnohotvarých černých, šedých a bílých pruhů, které by velmi ztěžovaly rozpoznávání vyrytých písmen.

1 Par 29,2 je výčtem cenných surovin, které shromáždil David během svého života a nyní je chce věnovat na stavbu Božího domu, který vybuduje jeho syn Šalomoun. Soupis se podobá tomu v Ex 25,7, který je formálně prohlášen za oběť pozdvihování. Opět je tu jako jediný zástupce drahokamů jmenován šóham.

6.1.2 Safír

Safír se objevuje ve více souvislostech. Stejně jako šóham figuruje ve výčtu drahokamů náprsníku i drahokamů, jimiž je obklopen v ráji král Týru. V obou těchto textech je safír jen jedním z mnoha drahých kamenů. Jinde však safír zřetelně vystupuje jako drahokam výjimečný.

K safíru je přirovnáno oddělení nazarejských v dobách slávy Izraele: "čistí nazírové /princové?/ její nad sníh, zářivější nad mléko, byli zarudlí /krev a mléko/ - kost/bytost nad korály, safír /byl/ jejich oddělené místo/jejich oddělení" (Pláč 4,7). Tito nazírové, nebo judští princové ale nyní leží na ulicích v bídě. Konec věty se safírem není zcela jasný. Je k safíru přirovnáno jejich zasvěcení pro Boha - safír pak naznačuje, že je řeč o *božích synech*, nebo je k safíru přirovnáno oddělené místo v chrámovém prostoru, kde žili? V obou případech však safír symbolizuje Hospodinovu vznešenost či svatost, k níž se nazírové vztahovali, než přišla pohroma. Ztrátu vztahu k Hospodinu mohl mít na mysli autor i při užití metafory rozházeného *svatého kamení* po nárožích ulic Jeruzaléma (Pláč 4,1b). Možná má rozházené kamení připomínat roztrhaný náprsník velekněze, jakožto znamení úplné likvidace chrámového kultu a vyprázdňení zprostředkující úlohy velekněze před Bohem.

V Písni Šalomounově není zřejmé, zda drahokamy mají nějaký symbolický význam, nebo jsou použity jen jako vzácná dekorace pro zdůraznění urozenosti a síly. "Břicho milého je jako slonová kost obložená safíry, jeho ruce jsou posázené taršíšem" (Pís 5,14).

Nejdůležitější úlohu hraje safír u Ezechiele, který vidí Hospodinův trůn v nebesích jako safír (Ez 1,26. 10,1). Stejný významný symbol užívá autor Ex 24,10, kde má Hospodinův majestát rovněž vzhled safíru. Safír v těchto případech představuje výraznou a silnou symboliku Boží nebeské svrchovanosti, kterou pak přebírá autor knihy Zjevení (Zj 4,3).

Nápadná podobnost vzhledu lapisu lazuli, který byl s největší pravděpodobností nazýván safírem⁴³, a hvězdné oblohy (viz popis drahokamu dále) spolupůsobí se skutečností, že safír byl od nejstarších dob ceněným a oblíbeným drahokamem.

6.1.3 Jobova lekce hornictví

Již výše byla zmíněna 28. kapitola knihy Job. Z pohledu geologa je to jedna z nejzajímavějších pasáží Starého zákona. Pro Bibli zcela netypicky zde čteme, že

"Zlato má svá naleziště a stříbro své hutě, železo se získává z rozpadavých sedimentárních rud, zatímco měděná ruda je masivní jako kámen. Člověk proniká do temnot podzemí, aby zkoumal kámen. Buduje odvodňovací štoly. Ačkoliv na povrchu roste obilí, dole je země přehnětena ohněm. Země skrývá lože safírová a zlatá zrnka. Žádná zvířata tam nežijí. Celé hory člověk překopal a srovnal se zemí, aby uchránil

⁴³ Chadbourne - Wright 1970, str. 80 - 81.

čistý křemen, v podzemních chodbách spatřuje mnoho krásy. Odvádí z nich proto vodu a vynáší na světlo nádheru z podzemních hlubin." (Job 28,1-11 volně převyprávěno).

Job 28,1-11 pojednává o dobývání nerostů, konkrétně se uvádí těžba stříbra, zlata, železa a mědi, z nekovů jsou zmiňovány safíry a křemen. Píše se o šachtách a odvodňovacích štolách, o prohledávání temných hlubin země, o žáru, v němž vznikají horniny, o provrtání celých hor. Člověk vynáší z hlubin země skvosty, jež tam nachází, na světlo.

Pozoruhodné je, že safír je jmenován mezi nerosty dobývanými v podzemí, ačkoliv je pravděpodobné, že ve starověku se skutečné safíry získávaly výhradně z náplavů v Indii, na Cejlonu a v Barmě. *Lapis lazuli*, za němž se skrývá biblický safír, se nacházel jinde: vyskytoval se jako doprovodný minerál na ložiskách barevných kovů, zejména mědi, a proto se společně s nimi dobýval v podzemí.

Skutečné safíry se i v současnosti nejčastěji těží z říčních náplavů. Souvislost, v jaké se o safíru píše v knize Job, podporuje domněnku, že biblický safír byl nejspíš právě *lapis lazuli*, který se běžně vyskytuje na ložiskách mědi. Měď byla vždy dobývána hornickým způsobem (srov. Jb 28,2; 9-10).

Verše 28,1-11 představují úvodní pasáž k otázce Kde se dá najít moudrost? Ve verších 12-19 pak Job sám odpovídá, že moudrost se nedá najít v moři ani hlubinách země, ani se nedá pořídit za žádné poklady země. Z drahokamů, jejichž cena se nevyrovná moudrosti, jmenuje ve v. 16 drahý onychin a zafír (BK) / vzácný karneol či safír (ČEP), v. 17 drahý kámen / sklo, v. 18 perly / křišťál, v. 19 smaragd z Mouřenínské země / kúšský topaz.

Překlad drahokamů ve v. 16-19 není bez nejasností:

v. 16: *šóham (jaka)* - (drahý) karneol?

v. 17: *z-kúkíd* - sklo, míněn *křišťál*?

v. 18: *gabíš* - křišťál; kořen blízký *kalichu*

v. 19: *pithdá* kúš - BK překládá nepochopitelně jako *smaragd* - ČEP je zde přesnější (o vztahu *pithdá* - *topaz* viz dále)

6.1.4 Taršiš

Ezechiel vidí zbarvení kol v nebeském zjevení "jako barvu /kamene/ taršiš" (Ez 1,16 a 10,9). Daniel ve svém vidění zase viděl muže ve lněném rouchu a jeho "tělo bylo jako taršiš" (Dn 10,6). V Pís 5,14 má milý "ruce posázené taršišem". Taršiš mohl mít světle narůžovělou barvu (barvu lidské kůže, těla) a podobal by se hyacintu. Překladatelé se však častěji kloní k chrysolitu či berylu, drahokamům s převažujícím zeleným, případně žlutozeleným zbarvením.

Pokud má kámen taršiš něco společného se stejně znějícím slovem označujícím *zámoří*, pak by k již uvedeným variantám mohl být přičten také akvamarín, zelenomodrá odrůda berylu, jež získala jméno právě díky své barvě mořské vody.

6.2 Náprsník velekněze

Ex 28,17-20 (par. Ex 39,10-13) je vedle základu hradby nového Jeruzaléma jediné místo v Bibli, kde je pohromadě vyjmenováno dvanáct různých drahokamů, když pomínu dvanáct drahokamů, jež vložila Septuaginta do Ez 28,13.

Srovnání náprsníku velekněze a základů nového Jeruzaléma se samozřejmě nabízí. V čem kromě mechanického vyjmenování dvanácti drahokamů souvislost spočívá? Kněz s náprsníkem vcházel do stánku před Hospodina a zastupoval Izrael jako celek. Náprsník byl čtverhranný jako půdorys svatyně svatých a

nebeského města. Dvanáct bran nebeského města stejně jako dvanáct drahokamů náprsníku představovalo dvanáct izraelských kmenů.

Charles⁴⁴ odmítá Boussetovu konstrukci, který přeskupením drahokamů na náprsníku velekněze vytvořil jejich stejné pořadí jako v základech Jeruzaléma. Tento vykladačský postup je pochybný nejen křečovitým systémem zpřeházení kamenů, ale i tím, že Bousset musel minimálně tři drahokamy "přejmenovat".

Caird⁴⁵ se pokouší najít vztah mezi pořadím drahokamů v náprsníku velekněze a v základech Jeruzaléma, aniž by je měnil. Pomíjí přitom skutečnost, že se nejedná o stejných dvanáct drahokamů, takže se liší nejen pořadí, ale i samotné drahokamy.

6.3 Nový Jeruzalém podle Iz 54,11-12

Pokus o útržkovitý překlad ukazuje, že text není zcela srozumitelný, a hlavně v hebrejštině jmenuje jen jediný drahokam - safír. Ostatní kameny jakožto stavební materiál nového Jeruzaléma jsou charakterizovány pomocí přívlastků.

Iz 54,11b: .... položím (hiph) v šedém lesklém prachu (používal se jako líčidlo na oči a rty i jako pojivo kamenů na stavbě; někteří jej pokládají za antimónit; Pípal překládá: líčidlo, nebo tvrdá malta) tvé kamení a založím tě v safírech.

Iz 54,12: A založím (vlořím, dám za oděv) drahý kámen (blyštivý kámen, někteří jej pokládají za: rubín, LXX jaspis) slunce tvá a brány tvoje ke kamení jiskřivému (LXX krystalovému - křišťál?) a celé ohraničení (obehnání hradbou, pomezí, území) tvé ke kamení rozkošnému.

Jeden z textů z Kumránu se pokouší o výklad: Celek Izraele je připodobněn k *malte* pojící kameny (srov. Iz 54,11a), shromáždění Božích vyvolených je jako safír (srov. Iz 54,11b). Cimbuř hradeb z achátu(?) odkazuje na dvanáct vůdčích kněží (Iz 54,12a) a brány z karbunkulu(?) jsou dvanáct náčelníků kmenů Izraele (Iz 54,12b).

Základní vlastností drahokamů, kterou nemůžeme při exegezi Iz 54,11-12 pominout, je jejich schopnost odrážet světlo. Dokládá to hebrejský výraz pro slunce - *šemeš*, který se objevuje ve v. 12a v plurálu a dá se přeložit jako svítící cimbuř, nebo sluníčka (v přeneseném smyslu), či hvězdičky (světýlka).

Při bližším pohledu na text se ukazuje, že nejde o nově postavené město nebo nový chrám, ale spíše v širším smyslu o nové základy pro zabezpečení společenství Hospodinova lidu na hoře Sion. Prorocká řeč je vedena k dceři sionské, s níž se zde počítá jako s nevěstou (Iz 54,5). Kámen té stavby bude spojen tvrdou maltou (v tak velkém množství by použití *púchu* stavbu neskutečně prodražilo) a základem té stavby bude Boží majestát (= safír). Trojí zabezpečení (sluníčka - střílny či cimbuř, brány a hradby) symbolicky zajistí třemi přívlastky zvelebené kameny: drahý, jiskřivý a rozkošný. Vykladači a překladatelé se snaží tyto tři kameny nazvat konkrétněji: *Drahým* je někdy nazýván kámen *šóham*, *jiskřivý* by podle LXX mohl být křišťál, Beale tyto dva interpretuje jako achát a karbunkulus⁴⁶. Tady však zřetelně nejde o názvy konkrétních drahokamů, to by je autor textu jistě použil.

V následujícím verši (Iz 54,14) nabízí Bůh trojí zabezpečení již bez drahokamových metafor: spravedlnost, zbavení útisku a strachu. Nové přebývání

---

⁴⁴ Charles 1920, 2. str. 165

⁴⁵ Caird 1971, str. 270-272

⁴⁶ Beale 1999, str. 1085

Izraele nebude zdoláno nepřítelem (Iz 54,17), ale účelnost se zde pojí s dokonalou krásou. Na hoře Sion bude stát přepevné město, které bude nádherně do daleka zářit hrou světla procházejícího i odráženého drahokamy. Charakter blýskavě nádherného a nepřemožitelného města je důležitější než spojení s určitým drahokamem.

6.4 Nový Jeruzalém podle knihy Tóbit (Tob 13,9-18)

Město Jeruzalém vidí Tobiáš postavené ze safíru, smaragdu a drahého kamení. Zdi, věže a opevnění jsou budovány z čistého zlata, ulice Jeruzaléma jsou vydlážděny berylem, anthraxem a kameny z Ofir.

Ze stavebních prvků má Tobit s líčením ve Zj 21 společné zdi (hradby) a ulice. Tobiáš nezmiňuje brány a základy, Jan naproti tomu vynechává věže a opevnění. Celé město je podle Tobiáše nejméně ze tří drahokamů, zatímco podle Jana jeho lesk nejvíc připomíná jaspis (Zj 21,11). Čisté zlato vidí Jan v ulici či dlouhém ústředním náměstí, zatímco podle Tobiáše jsou z čistého zlata prvky sloužící k obraně či boji - hradby, věže a opevnění.

Téma nebeského Jeruzaléma budovaného z drahých kamenů a zlata je pro oba texty společné, ale detaily popisu se výrazně liší. Přesto můžeme připustit, že autor Zjevení se Tobiášem mohl inspirovat. Beale dospěl k závěru, že text Zj 21,18nn je literárně a teologicky přímo závislý na Tob 13,9-18⁴⁷. Místo šesti drahokamů u Tobiáše jich ovšem Jan viděl na Beránkově nevěstě dvanáct. Počet drahých kamenů však není tím nejvýznamnějším na obraze nového Jeruzaléma. Zajímavější je, že Jan neviděl věže a opevnění, jelikož to jsou stavby určené pro bitvy, které už jsou ve 21. kapitole Zjevení definitivně uzavřenou minulostí. Jan navíc viděl otevřené brány jako znamení vstřícnosti s konsekvencí trvalého míru a základy, které město činí nepohnutelným na věky.

6.5 Drahokamy krále Týru (Ez 28,13)

Blahobyť krále Týru, jehož bohatství pocházelo z obchodu, je popisován jako zahrada Eden, ráj, kde se král obklopuje drahými kameny. Toto *obklopení* v ráji má charakter zabezpečení: Sloveso překládá BK jako *přikrývalo*, ČEP *ozdoben*, anglické překlady užívají vesměs tvary slovesa *cover*. Řecké *endedesai* je ve významu *zajistit bezpečí* blízké hebrejskému *m^esúká* - zakrytí, ohrazení či oplocení.

Drahokamy podle významu slovesa v řeckém i hebrejském textu nemá král na ozdobu, ale na ochranu. Jejich funkce se tak překvapivě blíží funkci drahokamů v základech hradeb nebeského Jeruzaléma. Král Týru se díky drahokamům může cítit v zahradě Eden bezpečně ohrazen.

Mathewson si všímá, že úvod obou veršů u Jana a u Ezechiele obsahuje stejnou formuli: "vším drahým kamením". To je pro něj důkazem, že Jan hlavní inspiraci k výčtu drahokamů čerpal právě u Ezechiele. Připouští však, že stejně závažným zdrojem bylo pro Jana dvanáct kamenů náprsníku velekněze⁴⁸.

Zajímavé je, že hebrejský text uvádí devět drahokamů (rubín, topas, jaspis, chrysolit, karneol, onyx, safír, malachit, smaragd - ČEP), zatímco řecký text (LXX) dvanáct drahokamů. Za předpokladu, že překladatelé tvořící Septuagintu měli k dispozici stejnou hebrejskou předlohu jako my, musíme konstatovat, že s

---

⁴⁷ Beale 1999, str. 1086n

⁴⁸ Mathewson 2003, str. 130

textem zacházeli velmi volně. To ostatně není nic nového, v LXX je bezpočet míst, kde se řecký text rozchází s hebrejským originálem, takže někteří badatelé uvažují o jiné hebrejské předloze, než užíváme my dnes⁴⁹. Jsou ovšem i autoři, kteří se domnívají, že počet 12 je původní a že z hebrejského textu tři kameny druhotně "vymizely"⁵⁰.

Na dvanácti drahokamech krále Týru, jež mu přisoudila Septuaginta, zaráží, že jejich seznam co se týče názvů i pořadí, přesně kopíruje řecký text v Ex 28 (náprsník velekněze). LXX tedy králi Týru přisuzuje jako ohradu v zahradě Eden, narozdíl od hebrejského textu, dvanáct úplně stejných drahokamů a ve stejném pořadí, jak je nosil na prsou nejvyšší kněz.

S použitím seznamu drahokamů nepatřících na toto místo je ještě další nesnáz: Hebrejský text Ez 28,13 uvádí devět drahokamů v jiném pořadí než Exodus 28 svých dvanáct, takže srovnání hebrejských a řeckých variant těchto pasáží textů opticky působí, že LXX zcela tápe při překladu názvů drahokamů. Jestliže bychom vycházeli z předpokladu, že překlad respektuje pořadí drahokamů, pak LXX v Exodu přeložila např. *barket* jako smaragd, zatímco v Ezechielovi jako ametyst. A tak bychom mohli pokračovat.

V Ez 28,14 a 16, kde je král Týru oslovován jako cherub *uprostřed kamenů ohnivých*, jde o kameny ohnivé *barvy*, tedy drahokamy, nikoliv kameny hořící. Podle charakteru barvy se nabízí anthrax - karbunkulus (měl barvu řežavého uhlíku). Král Týru se mezi nimi procházel na Boží hoře, znamenaly pro něj obranu, bezpečí i sílu. Nyní mu ovšem Bůh oznamuje, že bude z Boží hory i z prostřed ohnivých kamenů vyhlazen.

V Zachariášově vidině Bůh prohlašuje, že bude ohnivou zdí kolem Jeruzaléma (Za 2,5), a to je věcně vlastně totéž, co ohrazení ohnivým kamením krále Týru na svaté Boží hoře.

---

⁴⁹ Heller 2008, str. 102

⁵⁰ Beasley-Murray, str. 324

7. Překlad drahokamů v Septuagintě

Tvůrci Septuaginty zřejmě rezignovali na překlad jednotlivých hebrejských názvů drahokamů krále Týru a přistoupili k převzetí seznamu z Ex 28,17-20, který měli již hotový. Pravděpodobně však je, že to není projev laxnosti překladatelů, ale určitý teologický záměr. Větu „*byl jsi v Edenu*“ (Ez 28,13a) vzali doslova, nikoliv jako metaforu. Ráj je pak vymezen jako prostor uvnitř obvodu z *dvanácti* drahokamů, protože devět by nedávalo smysl. Již pouze tím, že drahokamy ráj obklopují, stávají se jeho zabezpečením, plotem a ochranou.

Ráj ohraničený dvanácti drahokamy totožnými s těmi na náprsníku velebněže je jednoznačně ráj vyvoleného národa, Boží zahrada pro dvanáct pokolení Izraele, ráj židovský. Byl-li král Týru v takovém ráji (podle porozumění překladatelů Septuaginty), znamená to mnohem víc než jen blahobyt a bohatství. Král byl zahrnut do vyvoleného Božího lidu a do dějin Hospodinovy spásy, jejichž počátek (i konec) je v zahradě Eden. Tento výklad je v dobrém souladu s následujícími verši (Ez 28,14-16, viz výše).

Pro sledování práce překladatelů Septuaginty s drahými kameny se zaměříme na ty, které se v textu vyskytují nejhojněji. Safir nám mnoho nepomůže, protože měl jasný řecký ekvivalent a všech jeho 10 výskytů v SZ je přeloženo shodně *sapfeiros*. Více nám napoví taršíš, který je 3x ze šesti výskytů v SZ ve významu drahokamu prostě přepsán jako *tharsis*. Ostatní tři výskyty jsou přeloženy 2x jako *anthrax* a jednou jako *chrysolithos*. Nejzajímavější je však překládání šóhamu. Kámen šóham se ve SZ vyskytuje 8x. Z toho 2x je přeložen jako *sardion*, a pak již pokaždé jinak: *béryllion*, *sapfeiros*, *onyx*, *prasinós*, *smaragdós* a jednou je dokonce pouze transliterován jako *soom* (1 Pa 29,2). Usuzují proto, že překladatelé Septuaginty měli jen pramalé ponětí o drahokamech a jejich určení. Tomuto závěru shodně napovídá již uvedené srovnání náprsníku a drahokamů krále Týru, třebaže v tomto (jediném!) případě lze vidět i teologický záměr nejednotnosti překladu.

Považují dokonce za možné, že překladatelé si od nějakého externího znalce nechali sestavit seznam dvanácti v té době nejvíce ceněných a nejkrásnějších drahokamů, který by mohli použít pro Ex 28 a Ez 28. Ostatní jednotlivě roztroušené výskyty drahokamů v textu SZ však již zvlášť nekonzultovali a překládali je zcela laicky a nahodile, jelikož tam už přesným určením kamene nesledovali vykladačský smysl. Teologický záměr při překládání byl evidentně ceněn výše než přesná identifikace drahokamů.

Sledování překladatelského přístupu Septuaginty by asi mohlo být dále rozpracováno, ale pro účely této práce dostačuje nesporné poznání, že využívat překladu SZ do řečtiny (LXX) jako vodítka při hledání nejsprávnějšího ekvivalentu hebrejských názvů drahokamů je sporné až zavádějící. Překladatelé do řečtiny se zjevně nestarali (přednostně) o identifikaci kamenů, ale o vtištění určitého porozumění do textu.

8. Potíže s identifikací

8.1 Ekvivalenty biblických drahokamů

Zpočátku se pokusím o převod názvů dvanácti drahokamů náprsníku mezi hebrejštinou a řečtinou, resp. Septuagintou. Pro zajímavost uvedu varianty překladů do národních jazyků, případně další eventuality uváděné v komentářích. Podtržené názvy drahokamů v následující tabulce pokládám za pravděpodobné současné ekvivalenty, nebo se k nim alespoň kloní více překladatelů, ale nelze je přijímat jako vždy jediné správné⁵¹.

Pořadí kamenů na náprsníku (Ex 28,17-20)			
hebrejsky	přepis	LXX	další možné varianty
אֶדֶם	ódem	sardion	rubín, <u>karneol</u> , červený chalcedon
פִּטְדָּה	pithdá	topazion	<u>chrysolit</u> (zelený nebo světle žlutý kámen), sardonyx
בִּרְקֵת	breket	smaragd	<u>malachit</u> , šedozelený chalcedon, obarvený křemen, zelený živec
נִפְךָ	nófech	anthrax	karbunkulus, <u>rubín</u> , <u>granát</u> , malachit, tyrkys
סַפִּיר	sapír	safír	<u>lapis lazuli</u> (lazurit), tyrkys
יְהָלִם	johalóm	<u>jaspis</u>	onyx, jadeit; mnoho barevných variant, převaha zelených, určení velmi nejisté
לִשְׁם	lešem	ligurion	<u>hyacint</u> , opál, linkurius, turmalín, jantar, ...
שָׁבוּ	ševó	<u>achát</u>	chalcedon, jaspis, onyx, chrysopras
אֲחֻלְמָה	achlomá	<u>ametyst</u>	jiné varianty téměř nejsou (jen Pípal - jaspis)
תַּרְשִׁישׁ	taršíš	<u>chrysolit</u>	beryl, tyrkys, hyacint, <u>akvamarín</u>
שֹׁהַם	šóham	beryl	<u>onyx</u> , <u>karneol</u> , anthrax, zirkon
יַשְׁפֵּה	jašpé	onychin	nefrit, jaspis, <u>beryl</u> , jadeit

Další vzácné či drahé kameny na jiných místech SZ jsou:

כִּדְכֹד (kadkód) - Pípal a ČEP: drahokam, rubín, BK a Isidor: křišťál (Iz 54,12, Ez 27,16)

שָׁמִיר (šamír) - např. Ez 3,9 - tesaný kámen, Pípal: diamant, smírek
Rozhodně nebyl ceněn jako drahokam (Isidor píše, že je malý a nevzhledný), ale je to velmi odolný a tvrdý kámen (srov. Za 7,12), užívaný spíše jako nástroj k opracování jiných drahokamů⁵².

⁵¹ Chadbourne - Wright 1970, str. 78

⁵² např. Šedinová 2000 - oddíl Isidora o hyacintu, str. 173

Někdy není v SZ drahokam pojmenován, ale popsán nepřímo. Vybrané případy zde uvádím s pokusem o etymologické vysvětlení:

Iz 54,12 - kamení blyštivé - *k-r-ch*: lysina (lesklé místo); přenesený význam: led, krystal (- křišťál)

- kamení žádoucí, líbivé - *ch-p-ajin* : libovat si

Ez 1,22 - *k-r-ch* - volně: *obloha jako křišťál* (překlad zde však není spolehlivý)

8.2 Mlhavé a víceznačné popisy

Zásadní komplikací, se kterou musíme počítat a z níž pramení potíže s identifikací drahokamů, je zcela odlišný způsob určování nerostů dnes a ve starověku. Dnes se minerály určují a pojmenovávají podle chemického složení, struktury (soustavy, v níž krystalují), a pak podle dalších vlastností - barvy, tvrdosti, štěpnosti atd. Ze starých textů - především Theofrasta, Plinia staršího a Isidora ze Sevilly, ale i podle biblických textů - byly jednoznačnými identifikačními prvky především barva a celkový vzhled, tvrdost (z hlediska možností opracování) a specifická hmotnost. Barvy, jejich odstíny, kombinace, kresba i průsvitnost byly rozlišovány velmi detailně a barva, resp. vzhled určité věci charakteristické barvy často reflektoval název drahokamu, např. anthrax, chrysoprasos, hyacint, onyx apod. Z hlediska dnešního určování nerostů jsou však tyto popisy zavádějící, a proto panuje nejistota i u tak na první pohled zřejmých a těžko zaměnitelných minerálů jako jsou safír, rubín, smaragd.

8.2.1 Safír

Pojmenování safír je do všech jazyků převáděno shodně, ale není jisté, jaký minerál se pod tímto označením skrýval. Jedním z důvodů pochybností je, že dnešní safír jakožto odrůda korundu je velmi tvrdý, a tedy pro starověké rytce prakticky neopracovatelný. Plinius uvádí, že safír je pro rytí nevhodný, protože obsahuje vtroušené tvrdé částice. Na jednu stranu jakoby tím protiřečil teorii, že pravý safír nebyl užíván pro svou vysokou tvrdost, ale vzápětí poznámkou o vtroušených částicích potvrzuje pochybnosti, protože krystaly safíru *vtroušené tvrdé částice* (tvrdší než základní hmota!) neobsahuje.

8.2.2 Karbunkulus (anthrax - rubín?)

Karbunkulus je jednoznačně barevně zařazen podle názvu (žhavý uhlík), a z toho se považuje za pravděpodobné, že se jednalo o nějaký typ granátu (nejspíš almandin nebo pyrop).

Dříve se hojně uvádělo, že karbunkulus je vzhledem k barvě rubín, ale starověké autority uvádějí i případy jiné než červené barvy. Tím vysokou míru pravděpodobnosti identifikace karbunkulu s rubínem snižují.

8.2.3 Smaragd

Některé smaragdy jsou uváděny v tak velkých rozměrech (sloupy několik metrů velké), že je vyloučeno, aby se jednalo o dnešní smaragdy. Některé jejich výskyty jsou uváděny z míst, kde se těžila měď, a tak se v těchto případech usuzuje spíše na malachit. Plinius přímo píše, že některé odrůdy smaragdu se

nacházejí v měděných dolech - na Kypru jsou prý nejlepší⁵³. Existují i další možnosti (viz tabulku výše).

8.2.4 Linkurius

Linkurius je antickými autory popisován rozporuplně, vlastně se názor na něj ubírá po dvou odlišných liniích. První vysvětluje název jako složeninu latinských slov lynx-urea (ryší moč) a odvolávají se na legendu, že rys svou moč skrývá před člověkem do země. Druhá linie vychází z řeckého názvu lygurion (jehož je latinské linkurius přepisem) a naznačuje, že se jedná o kámen z Ligurie. Kámen z Ligurie byl popisován jako jantar, třebaže v Ligurii se nikdy jantary nenacházely, což se vysvětluje, že v Ligurii se s jantary dopravenými ze severní Evropy jen obchodovalo. Isidor považuje linkurius za velmi podobný jantaru.

Linkuriu by podle Pliniova popisu nejlépe odpovídal topaz.

8.2.5 Mnoho místních názvů

Potíže ilustruje také nepřehledné množství latinských názvů, jichž užívá Plinius st. a jejichž současné ekvivalenty neznáme. Pravděpodobně šlo o místní názvy, které nikdo nekoreloval s názvy obecně známými a užívanými. Nejlépe si to můžeme ilustrovat na minerálech ze skupiny chalcedonu a křemene: Pro různé typy achátu užívá až 20 různých jmen, pro chalcedony 9 jmen, 7 označení pro ametysty. Podle barev, jejich kombinací a tvaru kresby rozeznává 23 kamenů, které podle moderní interpretace všechny jsou jaspisy. U ostatních drahých kamenů je počet variant menší, ale přesto i u nich je většinou možná jen přibližná identifikace.

8.2.6 Chalcedon chybí

Ve starých pramenech chalcedon víceméně chybí - Theofrastos uvádí pouze město Chalcedon a naleziště různých nerostů v jeho okolí, Plinius st. zahrnuje chalcedon pod smaragd jako jeho odrůdu, př. zmiňuje chalcedon i jako odrůdu karbunkulu. Až Isidor jej uvádí samostatně - označení nerostu chalcedon se tedy patrně vžilo až v raném středověku (možná i s pomocí zmínky o jeho přítomnosti v základech nového Jeruzaléma v Apokalypse). Dříve se užíval chalcedon jako lokální označení nerostu jen s nejistotou. Z tohoto hlediska je pozoruhodné, že jej Jan viděl a rozeznal v základech nebeského Jeruzaléma. Možná byl chalcedon lépe znám a ceněn jen lokálně v oblasti Malé Asie, kde Jan v Efezu podle tradice pobýval.

8.2.7 Falešné drahokamy

Zajímavé je, že již staré prameny (4. stol. př.n.l.) zmiňují možnost zfalšovat drahokam. O *výrobě* smaragdu z jaspisu píše již Theofrastos⁵⁴. Plinius st. ví, že pravé drahokamy jsou těžší než sklo, a tak se prostým vážením dají odhalit ty falešné vyrobené z barveného skla. Některé smaragdy, beryly a jiné barevné drahokamy byly vyráběny z uměle kolorovaného křišťálu. Není zcela jisté, zda takto zhotovené drahokamy byly považovány vysloveně za padělky, protože křišťál byl rovněž považován za drahokam.

⁵³ Ball 1950, *Naturalis Historiae*, kap. XVII, str. 141-142

⁵⁴ Caley - Richards 1956, str. 51

8.3 Popis drahokamů

Převod hebrejských názvů do řečtiny je důležitý pro určení, jaký kmen byl zapsán na který drahokam. Přiřazení jmen kmenů k drahokamům je významné nejen pro teologické pojetí náprsníku velekněze, ale hlavně pro symbolický výklad jednotlivých jmen. Obecně se totiž má zato, že vlastnosti připisované kameni jsou ve vztahu k charakteru právě jednoho Jákovova syna, potažmo kmene, jehož je zakladatelem.

Překlad LXX i jeho nespolehlivost již byly diskutovány výše. Také potíže s určováním nerostů byly na vybraných příkladech výše ilustrovány. Zde uvádím komentář k identifikaci jednotlivých drahých kamenů náprsníku podle jejich pořadí v Ex 28 a s naznačením širší možností určení, jež nabízí dnešní mineralogie. Výčet je doplněn dalšími drahými kameny, jež se v SZ vyskytují, ale nejsou použity v náprsníku.

Ódem je podle základu *a-d-m* považován jednoznačně za kámen červený, ale přesnější určení není s jistotou možné. Nejpravděpodobnější jsou rubín (Pípal) nebo karneol (anglické překlady).

Pithdá je s největší pravděpodobností kámen žlutý (ze sanskrtu *pitá* - žlutý), ale překlad topaz je jen odhadem. Topaz je ve starověkých pramenech často uváděn mezi zelenými kameny a je známo, že pod tímto označením byl někdy rozuměn chrysolit. Pípal považuje překlad topaz za jistý a doplňuje, že pocházel hlavně z Etiopie (zřejmě na základě Jb 28,19).

B-reket je etymologicky celkem zřetelný smaragd (sanskrt *marakata*); do řečtiny zřejmě přešel přes semitské jazyky). Někdy se uvádí podobnost hebrejského kořene s výrazem pro chrám, jindy se spojuje s významem blýskat se, lesknout se. O tom, jaké nerosty či horniny mohly být považovány za smaragdy, však probíhá široká diskuse. S velkou pravděpodobností se dá říct, že se jednalo o kámen zelený.

Nófech se spojuje s *n-p-ch* (hebr. rozdmýchávat oheň, žhnout), tedy s barvou červenou jako žhavý uhlík, čímž nás dovádí ke karbunkulu (tak překládají nejčastěji LXX a Vulgata), ale také k nejistotám mineralogického zařazení tohoto dnes neužívaného názvu drahokamu. Pípal se narozdíl od toho domnívá, že šlo o malachit nebo tyrkys, tedy kameny zelenomodré.

Safír je ve všech překladech uváděn shodně, rovněž o jeho barvě panuje shoda - je modrý.

Johalóm převádí LXX jako jaspis, který se vyskytuje a již z nejstarších dob je popisován v řadě barevných variant. Podle hebrejského základu *h-l-m* (bušit, mlátit) by se snad dalo soudit, že pro zrod jeho názvu mohla být rozhodující spíše jeho tvrdost, než barva. Anglické překlady jej s nejistotou uvádí jako jaspis nebo onyx.

Lešem překládá LXX jako ligurion, který je patrně totožný s linkuriem. O kameni linkuriu byla již řeč výše. Pípal a někteří jiní jej překládají jako opál. O bližším významu hebrejského názvu kamene není nic přesnějšího známo.

Stejně jsme na tom s názvem **ševó**, jehož paralelu v akkadštině - *šubu* (ohnivě červený) známe, ale k určení kamene tím nejsme o nic blíže. LXX překládá achát, stejný názor má Pípal, ovšem další varianty uvedené v tabulce výše musíme pokládat za neméně pravděpodobné.

Devátý kámen náprsníku **achlomá** překládá LXX jako ametyst. O ztotožnění starověkého ametystu s dnešní fialovou odrůdou křemene téhož jména nejsou v literatuře ani překladech větší pochybnosti. Z tohoto hlediska představuje

ametyst ojedinělou výjimku, avšak vztah mezi achlomá a ametystem tak jednoznačný není. Pípal se v tomto případě kloní k jaspisu.

O nejistotě určení nerostu *taršiš* svědčí i to, že jeho název nebyl v minulosti často ani překládán - viz např. tarsis v BK. Novotný⁵⁵ tvrdí, že se jedná o společné označení berylu a chrysolitu, tedy kámen zelený, ale určení jako hyacint⁵⁶ směřuje k jiným barvám.

Šóham je nejčastěji překládán jako beryl nebo onyx, nicméně výsledky bádání, které došly ke karneolu nebo anthraxu, naznačují i červenou barvu. O tomto kameni je širě pojednáno v jiné části této práce.

Jašpé je výraz blízký jaspisu, ale v překladech se objevuje jako onyx (onychin), nebo beryl. Většina variant ukazuje na zelenou barvu, ale rozptýl možností, o který minerál se jedná, je značný. Pípal navrhuje jadeit nebo nefrit.

8.4 Prameny pro mineralogické určení

Abychom mohli srovnat, jaké nerosty si lidé pod jednotlivými drahými kameny představovali ve starověku, využívám tři staré literární prameny: Θεοφραστος: Περι λιθων (Theophrastos: *De lapidibus*), Plinius secundus: *Naturalis historia* a Isidor ze Sevilly: *Etymologiae XVI*.

Theophrastos byl posluchačem Platóna, a pak žákem a přítelem Aristotelovým. Byl předním reprezentantem peripatetické školy. Dílo "O kamenech" pochází pravděpodobně z konce 4. stol. př. n.l., přičemž Theophrastos zemřel patrně roku 287. Spis je více souborem poznámek, než zralým dílem; není hodnocen jako hotové filosofické pojednání. Mohly to být poznámky studenta, který poslouchal Theophrastovy přednášky, nebo poznámky Theofrasta k přednáškám.

O knize Plinia staršího je známo, že je kompilací sestavenou z informací, které autorovi sdělovali nejrůznější znalci; cituje asi čtyřicet svých informačních zdrojů, mezi nimi i Theofrasta. *Naturalis Historia* pochází z doby krátce před autorovou smrtí - patrně z druhé poloviny 70. let prvního století n.l. Editor komentovaného vydání Pliniova díla sestavil tabulky převodu Plinioových názvů nerostů na současná pojmenování. Tabulky dokládají, jak nejednoznačné určení je.

Isidor († 636) čerpal především z Plinia, mnohem méně z jiných zdrojů, ale jeho dílo bylo na rozdíl od předchozích dvou spisů ve středověku známo a čteno. Ke každému drahému kamenu má stručný komentář, kde vždy uvádí vzhled (barvu) a někdy původ názvu a naleziště.

Srovnání nerostů uváděných u Theofrasta, Plinia a Isidora, které se zároveň vyskytují v Bibli, uvádím v tabulce 3.

8.5 Etymologické souvislosti

Studované prameny neuvádějí žádné naleziště drahých kamenů na území Izraele nebo Judey. Ve SZ ani v jiných starověkých pramenech není zmiňován žádný zdroj nerostných surovin z území Izraele, s výjimkou stavebního kamene, hlin pro výrobu cihel, keramiky a patrně také barvicích okrů.

⁵⁵ Novotný, Biblický slovník, heslo tarsis, str. 1079

⁵⁶ Šedinová 2000, str. 173, poznámka pod čarou k hyacintu, kde Pís 5,14b překládá "milý měl ruce plné hyacintů"

marakatam - breket (<i>b-r-q - blyřtit se, zřřit</i>) - smaragdus - smaragd		
(akk.) ařpu - jařpě	- jaspis (<i>ias - zdravý, piadzó - beru, uchvacuji</i>)	
-	- <i>chryşion - zlato, prason - póre</i> - chrysoprasus	
-	- <i>topazein - bloudit, hledat</i> - topazion	
-	- <i>moloché - sléz (zelený jako sléz)</i> - malachit	
vaidürya -	- béryllos - beryl	
-	sered (<i>řervená hlinka</i>) - sardion (<i>město Sardis</i>) - sardius	
-	ódem (<i>masově řervený</i>) - rubín	
-	- onyx , onychion (<i>nehet</i>)	
-	- sardion + onyx = sardonyx	
sakas (litevsky <i>pryskyřice</i>)	- sucinus (jantar) (povařuje se za homonymum výrazu <i>lincurius</i>)	
-	- <i>lynx (rys) + ouron (moř) = lyncurius</i> (někdy se ztotořňuje s názvem <i>ligurion</i> , kámen z Ligurie, jenř byl jantar)	
-	- <i>methyó, methy (jsem opilý, vřno, barva vřna)</i> - amethystos	
řanipriyam - řapřr	- <i>sapfeiros</i> - safir	
-	- <i>Hyakinthos (chlapec - květina)</i> - hyacint	
manjari (pers. <i>marvarid</i>)	- <i>margarités</i> - perla	
(arab) hattu (<i>kreslit</i>) - achatés (patně až druhotně podle něj řeka Achatés) - achát		
upalah (<i>drahý kámen</i>)	- <i>opallios</i> - opál	
-	- (<i>k-r-ch - led</i>) - kryos (ledový) - <i>krystallos (ledový i průzrařný)</i> - křiřtál	
-	- <i>adamas (nepřemořitelný - velmi odolný, tvrdý kámen)</i> - diamant	
-	<i>nófech - n-p-ch (řhnout)</i> - <i>anthrax</i> - carbunkulus	
(?: egypt. <i>mřkt</i>)	- tyrkys	
-	- Chalkedon, nebo Karchedón (Kartágo) - chalcedon	
-	- Alabanda (mřsto v Malé Asii) - <i>alabandina</i> - almandin	
	(granát almandin nebo pyrop byl patně karbunkulus)	
-	- <i>chryşion (zlato) + lithos (kámen) = chrysolithos</i> - chrysolit	
tapas (<i>oheř</i>), nebo ind. město Topaza, nebo pitá (<i>řlutý</i>) - pithdá - topaz (?)		
(akk.) hulalu - jahalóm - moonstone (?) – „mřsířní kámen“ (vzřcná odrůda řivce)		
(egypt.) nřmt (zelený řivec) - leřem - ???		
(akk.) řubu (<i>ohnivě řervený</i>) - řevó - ???		
(fěnický) elek (<i>pryskyřice</i>) - élektrum - jantar		
(assyr.) samtu (malachit? tyrkys?) - řóham - (onyx? karneol?)		

8.6 Exkurz 3 - Minerály a drahokamy podle souřasněho systému a jejich naleziřtě ve starověku

Zkratky uřitě v této kapitole:

- CH - chemické sloření
- S – krystalografická souřtava
- T – tvrdost
- h – hustota (specifická hmotnost)
- B – barva
- L – lesk
- H – historické zprávy
- M – magické vlastnosti přisuzované kameni (nejřtručněřší výběř)
- N - poznámka o mořných naleziřtích

krystalografická soustava určuje tvar krystalu a zároveň je určena vnitřní strukturu minerálu
štěpnost udává, zda se krystal štípe (láme) přednostně podle určitých krystalových ploch
(užívá se řada dalších, zde neuváděných charakteristik: minerální asociace a typ geologického prostředí, v němž se vyskytují, bod tání, lom, vryp, optické vlastnosti v mikroskopu atd.)

ACHÁT (varieta chalcedonu)

polodrahokam

CH metakoloidy oxidu křemičitého

krytokrystalický, neštěpný

T 6 - 7, h 2,65

B vícebarevné – šedé, šedobílé, růžové, krémové, červenavé, černé; snadno se uměle barví

H barvení znali již starověcí Arabové a Indové, vyřezávali z něj různé předměty.

N Je mnoho možností, neb nějaký ten achát se najde v každé vulkanické oblasti. Název má pocházet ze Sicílie, podle řeky Achates, dnes Dirillo. Podle druhé verze je to slovo z arabštiny a řeka Achates naopak dostala jméno podle nalezišť tohoto kamene na Sicílii. Známe je v podstatě od paleolitu ze štípaných nástrojů, pro šperkové použití nejpozději od Sumerů. Kromě výše uvedené lokality by mohla být zdrojem i přebohatá ložiska v dnešním Tunisu. Vyskytuje se na řadě míst ve Vysokém Atlasu. I tady je to stará kulturní oblast, ale o starověké těžbě se nic neví. Vlastně se nemusí ani těžit, dodnes se achát sbírá bez problémů na povrchu. Většinu tuniských achátů lze snadno poznat - pecky mají narůžovělý povrch a také v kresbě se často uplatňují červené tóny.

Plinius zná acháty z Egypta, Indie, Frýgie, ostrovů Kréty, Lesbos a Sicílie.

Isidor popisuje acháty ze Sicílie se soustřednými černými a bílými kruhy.

AMETYST (polodrahokamová odrůda křemene)

CH oxid křemičitý

S trigonální, neštěpný

T 7, h 2,65

B fialová, L skelný

H Egyptané, Babyloňané, Řekové a Etruskové ho znali.

M dával sílu.

N Vyskytuje se ve skoro každé vulkanické oblasti, tu a tam se najde i celá geoda vyplněná krystaly amethystu, ale většinou jsou vyvinuty jen „špičky“, tedy vrcholová kombinace krystalových tvarů - klenců. Také intenzita vybarvení je různá. Zdrojem by opět mohly být velmi bohaté lokality v Atlasu. Vzdálenější lokality jsou Idar Oberstein, Španělsko, Madagaskar a Ceylon. Ve Španělsku a na Ceylonu se získávají dokonce amethystové valouny z náplavů.

Plinius uvádí naleziště amethystu z Egypta, Arábie, Arménie, Galácie, Indie.

BERYL

CH hlinitý cyklosilikát berylia

S šesterečná, nedokonalá štěpnost

T 7,5, h 2,6 – 2,9

B čirý, nažloutlý nebo nazelenalý, (tzv. zlatý beryl – heliodor - je zlatožlutý, slabě nazelenalý)

N Nedovedu si představit, že by se obecný beryl dal použít do šperku, protože není moc hezký. V té době ale nevěděli, že i smaragd, akvamarín a heliodor jsou jen barevné odrůdy berylu. V Evropě je lokalit více, nejbližší snad ve Francii, např. Ambazac a Chabannes, a pak na Elbě. Mimo Evropu jsou v Afghánistánu, na Madagaskaru a mnoha dalších místech. Lokality byly využívány od pradávna, ale bližší údaje o jejich stáří nejsou.

Plinius jako zdroj berylu zná pouze Indii.

Isidor píše o vzniku berylu v Indii, kde se prý leští do šestihranu.

GRANÁT (červený - almandin, pyrop)

CH hlinitokřemičitan železa s příměsí vápníku, hořčíku

S krychlová, štěpnost nedokonalá

T 7, h 3,4 – 4,5

B červená, do fialova

H nálezy pyropů z doby Skýtů (6. – 4. stol. př. n.l.), ze Srí Lanky jsou známy jako „cejlonské rubíny“.

M chránil před zlými sny, přinášel dobrou náladu.

N Červený granát se má jmenovat podle města Alabanda v Malé Asii, kde se zpracovával pod jménem **carbunculus**, stejně jako jiné červená kameny: I když jde o poměrně běžný minerál, využívají se pouze uvolněná zrna z náplavů. Hlavní ložiska jsou v Indii, na Ceylonu, na Madagaskaru a na několika místech v kontinentální Africe. Takže ten správný (známý autorům biblických textů) bude nejspíš ten nejbližší - carbunculus z Alabandy.

Plinius uvádí jako naleziště Alabandu v Malé Asii. Naleziště granátů uvádí v Kyrenajce, Indii, Ionii, Řecku a Portugalsku.

Isidor píše, že vzniká v Libyi u Troglodytů (tak nazývá Řeky).

HYACINT (drahokamová odrůda zirkonu)

CH křemičitan zirkonia

S čtverecná (tetragonální)

T 7,5, h 4,2

B nahnědle červená, jindy hnědá nebo žlutá, vzácně modrá; L diamantový, mastný

H O starověké těžbě nejsou údaje, ale vyskytuje se na lokalitách společných se safíry a rubíny v Thajsku, Barmě, Srí Lance.

N Není jisté, jestli hyacint v té době dovedli odlišit vyšším lomem světla od karbunkulů. Různě červené zirkony se nacházejí na řadě míst, ale většinou jsou to malá zrna. Nejbližší lokalita je asi Riou Pezaleou ve Francii. Jestli to ale byly hyacinty o velikosti několika cm, jsou nejspíš z Rotnapury na Ceylonu. Tam mají v náplavech skoro všechno. Další naleziště jsou v Barmě, Thajsku nebo v Nigérii.

Isidor klade zdroj hyacintů do Etiopie, podle něj jsou hyacinty modré a velmi tvrdé.

CHALCEDON

CH metakoloidy oxidu křemičitého

kryptokrystalický, neštěpný

ledvinité, paprscité, krápníkovité a jiné tvary; mikrokrytalická vlákna

T 6 - 7, h 2,65

souborný název zahrnuje i jinak nazývané barevné odrůdy, např. kašolong (bílý),

mikroskopické směsi chalcedonu, opálu a křemene jsou: jaspis, achát, rohovec, pazourek

B šedá, bílá, šedomodrá, šedozelená, L skelný, mastný, hedvábný

H znám od neolitu, starověká naleziště v Indii, na Arabském poloostrově.

M kámen lásky, symbol moci, chránil před hněvem

N Prý se jmenuje po starověkém nalezišti (podle jiných to bylo jen tržiště) s drahými kameny ve městě Kalchidikón v Bythinii, dnes je to předměstí Istanbulu. Chalcedony jsou běžné téměř v každé vulkanické oblasti, ale mohou mít i jinou genezi. Obecný šedivý chalcedon barevně moc zajímavý není, ty pěkně vybarvené mají vlastní názvy. Dobře se hodí na glyptiku, stejně jako acháty. Původ bude hodně blízký, nedopravoval se na větší vzdálenosti. Zajímavý by mohl být chalcedon s výrazně modrým odstínem, safirin. Ten je však znám jen z Mongolska a Botswany, i když výskyt jinde nelze vyloučit.

CHRY SOLIT (drahokamová odrůda olivínu, jinak nazývaný také peridot)

CH křemičitan železnato - hořečnatý

S kosočtverečná, štěpnost nedokonalá

T 7, h 3,3

B světle zelená, nažloutlá, průhledný, L skelný, mastný

H pocházel z ostrova Zebirget.

N viz poznámku k TOPAZU

Plinius uvádí naleziště peridotu z ostrovů v Rudém moři a z Egypta.

Isidor píše, že chrysolit se rodí v Etiopii.

CHRY SOPRAS (varieta chalcedonu)

CH metakoloidy oxidu křemičitého

kryptokrystalický, neštěpný

T 6 - 7, h 2,65

B jablkově až trávově zelená

N Jedná se o chalcedon zbarvený niklem do zelena. Kvalita velmi kolísá, převažuje materiál velmi světlý a na slunci ještě dál bledne. Je známo, že se světlounce nazelenalý chalcedon používal k výrobě posvátných skarabů v Egyptě již od Střední říše. Jeden z nich např. tvoří tělo sokola - boha Hóra v pohřebním pektorálu krále Tutanchámona. Jde tedy o dlouho používaný materiál, ale odkud je, se neví. V Evropě je znám z Gollingu v Solnohradsku nebo z Transylvánie. Asi nejkvalitnější chrysopras ve Szklarech v Polsku byl objeven až kolem r. 1880.

Plinius zná chrysopras z Indie.

Isidor píše o zeleném chrysoprasu z Indie a chrysoprasu barvy ohně z Etiopie..

JADEIT (skupina pyroxenu – hornina tvořená vláknitými mikrokrystaly)

hlinitokřemičitan sodný

B šedá, zelená; výjimečně žlutá, načervenalá (Čína)

T 6,5 – 7; h 3,3

vyskytuje se masivně (netvoří krystaly)

H používán od neolitu (nástroje, ozdoby)

piedra de ijada = bederní kámen

JASPIS

polodrahokam

CH směs chalcedonu opálu a jemnozrnného křemen – oxid křemičitý amorfni nebo mikrokrytalický

T 7, h 2,65

B nejčastěji různé odstíny červené, ale i zelený, šedozelený, hnědožlutý a další; různá kresba, L skelný

H v Babylónii označován někdy jako měsíční kámen.

N Přestože by to měla být směs křemenných zrněk a sférolitů chalcedonu v kombinaci červené, zelené a žluté barvy, lze tak označit, byť nesprávně, leč jakou podobnou křemennou hmotu včetně různých sedimentárních silicitů velmi hojných v pouštích. Kromě nich se tu ale vyskytují i jaspisy pravé. Takže jaspis by mohl být z místních zdrojů. Obecně se vyskytují, stejně jako s acháty, prakticky v každé vulkanické oblasti. Většinou je sice kvalita mizerná, ale vždy se najde nějaký kus zajímavý barevně nebo kresbou. Lokalitu lze určit spíše výjimečně, např. u nádherných jaspisů z Uralu. Krásné jaspisy jsou i na řadě evropských lokalit, např. v Idaru, nebo i v Čechách.

Plinius uvádí jaspis z Egypta, Kappadocie a dalších oblastí Malé Asie, z Kypru a Indie.

Isidor píše, že jaspis se podobá smaragdu, ale má sytější barvu.

KARNEOL (varieta chalcedonu)

CH metakoloidy oxidu křemičitého

krytalický, neštěpný

T 6 - 7, h 2,65

B tmavočervený, oranžovočervený, průsvitný, L skelný

H známé z Indie, Arabského poloostrova, Egypta.

M zastavoval krvácení, snižoval horečku, tišil hněv.

N Karneol má název podle masové barvy a už ve starém Egyptě symbolizoval krev bohyně Eset, boha slunce Réa vycházejícího nad obzor a obecně energii života. Používal se od Staré říše: je např. v náramcích královny Heterpheres ze 4. dynastie. Dopravoval se také z Indie, ze Sofiru. O jeho nalezištích platí to samé jako o achátech a jaspisech. Odrůdou karneolu byl **sardius**, hnědý nebo červenohnědý, jméno získal podle města Sardis v Lýdii (tak píše mj. Isidor).

Plinius uvádí naleziště karneolu v Arábii, Babylónii, Indii, Malé Asii, na ostrově Paros.

KŘIŠŤÁL (čirý křemen)

CH oxid křemičitý

S trigonální, neštěpný

T 7, h 2,65

B čirý, bezbarvý, L skelný

H křišťálové ozdoby již z mezolitu (cca 10 000 př.n.l.). Křišťálové číše uchovávaly nápoje chladné, na koulích z křišťálu si Římané chladili ruce.

M kdo pil z křišťálové číše, nebolely ho zuby.

N Vyskytuje se v řadě paragenéz a na desítkách lokalit, takže dělat nějaké závěry o jeho původu je dosti beznadějně. Protože ale byly alpské křišťály známé už ve starém Římě, mohl by autor Zjevení znát právě tyto. Plinius starší ho považoval za zkamenělý led vzniklý ve vysokých horách. Jinak byl křišťál sbírán v oáze Bahrija v Západní poušti a později, v období Nové říše, dovážen také ze Sýrie a Nubie.

Křišťál zná Plinius z Indie, Kypru a ostrovů v Rudém moři.

Podle Isidora vzniká křišťál v Asii a v severních Alpách, kde je zima i v létě (vzniká podobně jako led).

LAZURIT (LAPIS LAZULI) (*zahrnut pro časté ztotožnění se safírem ve starověku*)

CH složitý sodnovápenatý alumosilikát ve směsi s chloridem, síranem a siričkem

S krychlová

T 5,5 h 2,4 – 2,8

B tmavě modrá – světle modrá

H Je znám více než 6 tis. let, používali jej staří Egypťané, Babylóňané, Assyřané, Řekové. Užíval se na amulety, číše, pečtidla, apod. Poskytoval barvivo ultramarín. Název podle perského *lazaward* – modrý.

N V provincii Badachšán v Afghánistánu se těží od starověku až dodnes. Ve starověku byl nazýván safír.

MALACHIT (*zahrnut pro pravděpodobnou záměnu se smaragdem ve starověku*)

CH směs uhličitanu a hydroxidu mědi

S jednoklonný; často ledvinitý, masivní; dokonalá štěpnost

T 3,5, h 4,0

B zelený až zelenočerný

chemicky i dalšími vlastnostmi velmi blízký je AZURIT, ale ten má obvykle dobře vyvinuté krystaly, je jasně modrý

H prášek z něj se používal jako líčidlo; výroba ozdobných předmětů i sloupů v chrámu.

N Měděné doly byly na Sinaji a v Núbii, ale není známo, v jaké kvalitě tam byl malachit a tyrkys nalézán. Přímo v Izraeli je ložisko Eilat, ale to bylo objeveno až v moderní době - ovšem možná jen znovuobjeveno. Tam se vyskytuje malachit v drahokamové kvalitě a ve směsi s azuritem. Ve vysoké kvalitě se tu nalézá chryzokol, který by také mohl připadat v úvahu jako zelený drahokam. V tomto klimatu by měl vznikat i tyrkys, který se občas v egyptských špercích vyskytuje.

Egypťané ze zelených kamenů užívali nejčastěji **amazonit**, zelenou odrůdu draselného živce, takže musel existovat nějaký dosti bohatý a blízký zdroj. Amazonitové korále se našly na řadě míst v okolí už v neolitických sídlištích. Zatím jedinou známou lokalitou v oblasti je Jabal Eghei v Tibesti, kde zpod lávových proudů vychází na povrch jejich podloží s tělesem amazonitového granitu a žilkami pegmatitu s krystaly amazonitu. To bylo objeveno až v roce 1940, i když domorodci z něj vyrábějí korále odedávna. Území leží v Libyi při hranici s Čadem. Teoreticky by mohly být zdrojem i některé evropské lokality, hlavně pokud v té době byly už pod římským vlivem – Baita a Moldova v Rumunsku, Chessy u Lyonu a další.

Plinius uvádí naleziště malachitu v Arábii, v Médii a na Kypru.

Podle Isidora vzniká malachit v Arábii.

NEFRIT (aktinolit, skupina amfibolu - hornina tvořená vláknitými mikrokrystaly)

vodnatý křemičitan vápníku s proměnlivým obsahem železa a hořčíku

B šedá, šedozeleň, smaragdově zelená; slabě průsvitný až neprůhledný

T 5,5 – 6,5; h 3,0

vyskytuje se masivně (netvoří krystaly)

H nástroje a zbraně od neolitu, naleziště v Asii, Apeninách, Alpách, v glaciálních štěrcích severní Evropy; sošky, vázy, náhrdelníky, náramky; Sumer, Babylónie, stará Čína, předkolumbovská Střední Amerika

nephros = ledvina

ONYX (varieta chalcedonu)

CH metakoloidy oxidu křemičitého

kryptokrystalický, neštěpný

T 6 - 7, h 2,65

B pásková kresba, černobílý, červenobílý

H výroba glyptik, drobných ozdob

N Tento druh achátu je poměrně dosti vzácný, pravý se vyskytoval na lokalitách v Malé Asii a hlavně v Indii. Vzhledem k tomuto nedostatku se od pradávna vyráběl umělým barvením pórovitých druhů jiných achátů. Také mohly pod tímto jménem figurovat páskované aragonity, běžné v Turecku, Iránu a jinde – ty však nemají černobílé páskování. Pravé onyxy se určitě daly získat z maloasijských lokalit.

Zdrojem onyxu byly podle Plinia i Isidora Arábie a Indie.

OPÁL

CH hydrát oxidu křemičitého

amorfní (mikroskopicky jemná disperze křemene)

T 5 – 6,5, h 2,2

B hra mnoha barev, bílý, mléčný, čirý (hyalit), pórézní (geysirit)

N Opál (**linkurius?**) je široký pojem. Opálů jsou tisíce lokalit, ale většinou nejsou na šperkové využití vhodné. I mezi obecnými opály se najdou tu a tam kusy zajímavé barevně, strukturou (např. opalizovaná dřeva) nebo kresbou. Ovšem v době, kdy nebyly známy rozdíly mezi různými křemennými hmotami, byl za opál považován jen kámen, který měnil barvy - tedy opál drahý a ohnivý. Jsou sice zprávy o drahých opálech už z římské doby, žádný starověký výskyt však není dodnes znám. Dosud jediným známým nalezištěm drahého opálu je okolí Dubníka na Slovensku. Jakkoliv někteří autoři soudí, že římské opály byly odtud, žádný doklad pro to není.

Opál pocházel podle Plinia z Arábie nebo Indie, podle Isidora pouze z Indie.

RUBÍN (odruďa korundu; někdy se tak nazývá červená odruďa spinelu)

CH oxid hlinitý

S trojklonná, štěpnost nedokonalá

T 9, h 4

B červený, L skelný, matný

H ve starověku pocházel hlavně z Barmy, méně ze Srí Lanky.

M kámen života posilující srdce, chránil před ďáblem a morem.

N Pokud by **karbunkulus** byl skutečně rubín, a ne granát, musel by pocházet z jihovýchodní Asie – Ceylonu, Thajska, Barmy. Různé barevné korundy pocházejí např. také ze Západní Afriky, ale rubíny odtud nejsou průhledné a tehdy by asi nebyly zajímavé.

Theofrastus píše, že karbunkulus byl dopravován z Kartága a jiný se nacházel u Milétu.

SAFÍR (odráda korundu)

CH oxid hlinitý

S trojklonná, štěpnost nedokonalá

T 9, h 4

B nejčastěji modrý, L skelný

H Jako odrůda korundu byl popsán až na začátku 19. století. Nejkrásnější safiry pocházejí ze Srí Lanky, Indie a Íránu. Historicky jsou významná naleziště v Barmě.

M přinášel sílu, zdraví, bohatství; symbol nebes

N O jeho nalezištích platí totéž co o zdrojích rubínu. Rozdíl je jen v tom, že safír je v přírodě daleko běžnější.

Isidor píše, že nejkvalitnější safiry (třebaže neprůhledné) pocházejí z Médie.

SARDONYX (varieta chalcedonu)

CH metakoloidy oxidu křemičitého

kryptokrystalický, neštěpný

T 6 - 7, h 2,65

B pásková kresba, střídání bílé a různých odstínů hnědé až hnědočervené barvy, někdy modré

H výroba kamejí, známy z Malé Asie a Indie od zhruba 4. stol. př.n.l.

N Dá se o něm říci totéž, co o onyxu, jen se tu střídají červenohnědé až červené s černými a šedými proužky. Zase pocházel hlavně z Indie; většina zachovaných starověkých sardonyxů však byla barvena uměle.

Plinius zjistil naleziště sardonyxu v Arábii a Indii.

SMARAGD (drahokamová odrůda berylu)

CH hlinitý cyklosilikát berylia

S šesterečná, nedokonalá štěpnost

T 7,5, h 2,6 – 2,9

B sytě zelený

H těžil se v Egyptě v dolech Kleopatry u Rudého moře (doloženo již 1650 př.n.l.).

M pomáhal při otravách, proti hadímu jedu, přinášel naději.

N Smaragd je snad jediný kámen, kde je původ jasný, protože všechny starověké smaragdy pocházejí z dosud jediné známé lokality El Kassir v Núbii. Další relativně blízká lokalita je Habachtal v Rakousku, v té době však nebyla známá.

Smaragd pocházel podle Plinia z Egypta.

Isidor píše o smaragdech ze země Skýtů, z Baktrie (Afghánistán) a z Egypta. Další se prý nacházejí v měděných dolech.

Theofrastus zmiňuje, že smaragd a jaspis se nacházejí na Kypru.

TOPAZ

CH fluorokřemičitan hlinitý

S kosočtverečná, dokonalá štěpnost

T 8, h 3,6; krystaly mohou vážit výjimečně až několik set kg

B žlutý v různých odstínech, čirý, šedý, modrý

H starověká naleziště nejsou uváděna, i když se topaz nachází na stejných místech jako rubíny a safiry (Barma, Srí Lanka, Indie).

M mužům dával moudrost, velkorysost, ženám krásu, tišil bouři na moři.

N Topaz bývá zaměňován s **chrysolitem**, protože jeho nejlepší lokalita, egyptský ostrov Zebirget, se ve starověku jmenoval Topazios.

Pokud by šlo skutečně o topaz, musel by být někde ze severní Nigerie nebo např. z Cornwallu.

Plinius st. zná topazy z Etiopie (srov. kúšský topaz v Jb 28,19!) a z Pontu v Malé Asii.

Isidor popisuje nález topazu na arabském ostrově.

TYGŘÍ OKO (skupina křemene)

oxid křemičitý s malou příměsí jehliček Mg-Fe amfibolů, př. goethitu

S trojklonná, neštěpný

T 7, h 2,7

B zlatožlutá, zlatohnědá, nepravidelné střídání světlejších a tmavších proužků

H Chaldejci jej užívali ve znameních měsíců v astrálním kalendáři

9. Symbolika drahých kamenů

Již Filón Alexandrijský hledal skrytý význam čtyř rajských řek (spojoval je se čtyřmi ctnostmi člověka) a drahé kameny nacházející se v povodí řeky Píson vykládá jako "člověka rozvážného a rozumného" (anthrax - karbunkl) a "člověka přemýšlivého" (kámen prasinus). Augustin tento výklad více méně přebírá: "zlato té země" je pro něj čistý život člověka. Karbunkl je pravda, kterou nepřemůže žádný klam, jako září karbunkulu nepohlí tma. Zelený prasinus je věčný, nepomíjející život, protože narozdíl od zelených rostlin záře prasinu neuvadá.

Epifanios se zabývá velekněžským náprsníkem, kmeni Juda přisuzuje anthrax (karbunkulus) a kmeni Lévi smaragd. Severinus pak propojuje náprsník zdobený klenoty od řeky Píson s královstvím a kněžstvím - a s kmenem Juda (král David) a Lévi. Nejvýznamnějším raným exegetem drahých kamenů v Bibli byl patrně právě Epifanios (*De duodecim gemmis quae erant in veste Aaronis liber*).

Safír je podle kontextů, v nichž je uváděn v Bibli, považován za symbol nebe a Božího trůnu (Ex 24,10, Ez 1,26; 10,1). Jak však již vyplynulo z přehledů identifikace drahých kamenů, neměli ve starověku před očima dnešní safír (odruďa korundu), ale lapis lazuli, modrý neprůhledný minerál, vyskytující se i ve větších kusech. V pramenech se uvádí, že safír byl poprášen částicemi zlata. Dnes je zřejmé (a je to potvrzeno i archeologií), že se jednalo o lapis lazuli pokrytý zrníčky pyritu, který je dodnes laicky někdy zaměňován se zlatem. Modrý, kusově se vyskytující minerál se zlatavými zrníčky dost věrně připomínal hvězdné nebe, a proto byl s nebem safír spojován.

9.0.1 Symbolika podle Chris Pearce

(*chybí 1. a 2. kámen - Ruben, Simeon; pořadí nedává smysl*)⁵⁷

Smaragd - 3. kámen, Lévi

Karbunkulus - 4. kámen, Juda

Safír - 5. kámen, Dan

Jaspis - 6. kámen, Benjamin

Ligurion - 7. kámen, Gad

Achát, podle LXX 8. (druhý ve třetí řadě) kámen náprsníku, reprezentuje kmen Ašer.

Ametyst, 9. kámen, je Izachar.

Chrysolit - 10. kámen, Zabulon

Beryl - 11. kámen, Neftalí

Onyx - 12. kámen, Josef

9.0.2 Symbolika drahokamů a identifikace v Bibli podle J. Michael

Howarda

(*jeho rešerše různých knih*)⁵⁸

jaspis - apoštol Petr

safír - Pavel

chalcedon (carbuncle) - Ondřej

smaragd - Jan Evangelista

⁵⁷ <http://www.helium.com/items/967722-the-significance-of-precious-gems-in-the-bible?page=2>

⁵⁸ <http://rockhoundingar.com/miscellaneous/bible.html>

sardonyx - Jakub
 sardius - Filip
 chrysolit - Bartoloměj
 beryl - Tomáš
 topaz - Matouš
 chrysopras - Tadeáš
 hyacint - Šimon
 ametyst - Matěj

<u>biblický název</u>	<u>moderní název</u>	<u>hebrejský název</u>
sardius	karneol	odem
topaz	peridot	pithdá
chalcedon	smaragd	breket
smaragd	almandin	nofech
safir	lapis lazuli	sapír
sardonyx	onyx	johalom
hyacint	achát	lešem
ametyst	ametyst	achlama
chrysopras	citrin	taršíš
achát	--- ?	šebo
jaspis	---- ?	jašpe
onyx	tyrkys	šoham

Vzhledem k nejistotě určení drahokamů v biblických textech pokládám symbolické interpretace za nespolehlivé. A přestože se jim věnovala řada teologů a dodnes se objevují v komentářích, nepovažuji je ani za biblicky oprávněné, protože jsou v podstatě odvozovány z magických konceptů a k porozumění biblickým textům těžko mohou přispět. Proto je také ve své práci zmiňuji jen v tomto nejstručnějším výběru.

10. Vlastnosti drahokamů

Úmyslně pomíjím vlastnosti, které byly drahým kamenům přisuzovány, a síly, jimiž domněle vládly. Daly by se jich jmenovat desítky, od ochrany před pavouky, střevní kolikou až po štěstí v lásce. Tyto magické účinky jistě nebral v potaz pisatel Zjevení, protože jsou zřetelným projevem modloslužby, *hadačství a věštění*, které byly od Mojžíšových dob co nejpřísněji Božím lidu zapovězeny. Tento zákaz byl Beránkovým definitivním vítězstvím líčeným ve Zj 18-20 vyprázdněn a pokušení *de facto* zbaveno moci. Události na konci času (nové nebe a nová země) měly mít však dopad na současnou realitu čtenářů a připomínat jim právě v tomto případě, že učedníci mohou za vše prosit v jeho jménu a neuchylovat se k pohanství.

10.0.1 Průhlednost

Podle Plinia st. se za nejcennější drahokamy v té době považovaly ty průsvitné až průhledné. To může mít souvislost s deklarovanou průzračností materiálů, které rozhodně průzračné být nemohou - třeba zlato (v. 18 a 21). Rovněž jaspis, materiál, z něhož byly zbudovány hradby, je "křišťálově průzračný" (v. 11), ale ve skutečnosti je jaspis neprůhledný, resp. průsvitný jen v tenkých plátcích. Průhlednost "jako sklo" však symbolizuje absolutně nejvyšší vzácnost, čistotu a cenu materiálu, který se v tak absolutním stavu na hříchem porušené *staré zemi* ani nemůže vyskytnout.

10.0.2 Tvrďší než železo

Významnou vlastností drahých kamenů byla jejich tvrdost. Již Theofrastos konstatuje, že mnohé drahé kameny se nedají opracovávat železem, ale jediné jiným, ještě tvrdším (drahým) kamenem. Železo bylo prakticky synonymem pro ostrý či válečný nástroj, tedy zbraň, a tak drahé kameny v základech hradeb, jejichž pevnost a lesk nemůže železo narušit, znamenají, že město nelze ohrozit žádnou vojenskou mocí.

10.0.3 Záře drahokamů

Zářivé odlesky drahokamů byly ve starověku vnímány mnohem silněji než dnes, protože člověk si svítil pouze plamínkem ohně. Z toho důvodu mohl být kladem tak velký důraz na světlo, jež se různě odráželo a lámalo. Dnes nám tento smysl díky silnému umělému elektrickému světlu a všudypřítomnému, světlo odrážejícímu sklu nemusí připadat tak výrazný a nosný jako byl pro staroorientálce.

Nové město na hoře Sion bylo oním zářícím, nepřehlédnutelným *městem na hoře*, o němž mluvil Ježíš (Mt. 5,14), když učedníky, potažmo církve nazval světlem světa.

10.1 Pořadí

Knihy Exodus i Zjevení kladou důraz na pořadí, resp. umístění kamenů. Kniha Exodus přesně popisuje umístění drahokamů na náprsníku, Zjevení zase drahokamy v základech Jeruzaléma čísluje. Vykladači si toho všímali od počátku a logicky se snažili přiřadit k jednotlivým kamenům příslušný kmen Izraele (SZ), nebo příslušného apoštola (NZ). Souběžně dávali do souvislosti charakter kamene

a nějaké jedinečné ctnosti syna Jákobova či apoštola. Pochopitelně tu naráželi na problém, jaké pořadí kmenů Izraele zvolit.

Máme k dispozici několik pasáží v SZ, kde jsou synové Jákobovi, resp. kmeny Izraele v nějakém pořadí jmenovány. První je Gn 29n, kde pořadí odpovídá jejich stáří, tedy jak přicházeli na svět, od prvorozeného Rubena až po posledního Benjamina. Druhou významnou pasáží je Gn 49, kde praotec Jákob v Egyptě žehná svým synům před svou smrtí, a jejich pořadí je změněno. Stranou zde ponechávám otázku synů Josefových, kterým (v pořadí Efrajim, Manases) požehnal Jákob zvlášť a také každému z nich přislíbil díl zaslíbené země (Gn 48). Pro pořadí kamenů na náprsníku by mohlo být určující třetí pořadí, jak je vypsáno v úvodu ke knize Exodus (Ex 1), protože je součástí stejné knihy. Opět se od předchozích dvou liší. Nejsou zde však ještě uvedeni Josefovi synové. Na ty je pamatováno až v pořadí, v jakém přiděluje jednotlivá dědičná území kmenům Jozue (Jz 13-19). Pořadí kmenů tu vykazuje největší odchylky od textů v Genezi a Exodu, je tu uveden Josef i oba jeho synové, přičemž území dostává jen Josef a Manases. Naplňuje se tak Jákobův slib, že Josef dostane jeden díl navíc oproti svým bratrům. Efrajim přichází trochu překvapivě zkrátka, přestože jeho jméno se v prorockých knihách často užívá jako synonymum celého Izraele (severního království).

Z následujícího přehledu je zřejmé, že nelze bezpečně rekonstruovat, jaké jméno bylo vyryto na kterém drahém kamenu, protože přesně nevíme, který seznam měl autor návodu na mysli. Pro úplnost přidávám pořadí z knihy Zjevení, které sice nemůže přispět k debatě o tom, jaké jméno kmene přísluší kterému kameni na Áronově kněžském náprsníku, ale vykazuje opět jiné, zajímavé odchylky, které jsou produktem nové interpretace. Především se na prvním místě objevuje Juda, jistě proto, že Ježíš jako potomek Davida byl z jeho rodu. Další změny se dají zčásti vysvětlit srovnáním s pořadím v Gn 49: Gád, Asser a Neftalí jsou posunuti za Rubena, protože Simeon a Léví kvůli svému zločinu (Gn 34) museli být "sesazeni" na horší místa, Zabulon a Izachar jsou snad pro bezvýznamnost (?) rovněž poníženi a Dan je vynechán, protože byl od raných dob pokládán za nepřítele Mesiáše a později dokonce za Antikrista (Gn 49,17). Josef a Benjamin si udrželi svá místa nejmladších. Fakticky nejmladším byl však Manases, který se dostal do blízkosti předchozích tří místo Dana.

10.1.1 Pořadí synů/kmenů Izraele

Gn 29n	Gn 49	Ex 1	Jz 13 - 19	Zj 7,4 - 8
Ruben	Ruben	Ruben	Ruben (za Jordánem)	Juda
Simeon	Simeon	Simeon	Gád (za Jordánem)	Ruben
Léví	Léví	Léví	Manases (za Jordánem)	Gád
Juda	Juda	Juda	Léví (bez území)	Asser
Dan	Zabulon	Izachar	Juda	Neftalím
Neftalí	Izachar	Zabulon	Josef	Manases
Gád	Dan	Benjamin	Manases (před Jordánem)	Simenon
Asser	Gád	Dan	Benjamin	Léví
Izachar	Asser	Neftalí	Simeon	Izachar
Zabulon	Neftalí	Gád	Zabulon	Zabulon
Josef	Josef	Asser	Izachar	Josef
Benjamin	Benjamin	Josef	Asser	Benjamin
			Neftalí	
			Dan	

Důležitým aspektem řazení izraelských kmenů ve Zjevení 21 je orientace bran města vůči světovým stranám. Paralely k tomuto způsobu uspořádání nacházíme u Ezechiele a také v knize Numeri.

Pořadí kmenů připojených ke světovým stranám sever - východ - jih - západ v Ez 38,31-34 je: Ruben, Juda, Lévi, Josef, Benjamin, Dan, Simeon, Izachar, Zabulon, Gád, Ašer, Neftalí. Toto pořadí překvapivě vykazuje jisté společné prvky s Jz 13-19, hlavním rozdílem však je, že chybí Josefovi synové Efraim a Manases. Přestože Zjevení je významně ovlivněno Ezechielem, v rozestavení kmenů vůči světovým stranám ve svatém městě (resp. novém chrámu) podobnost nenacházíme.

Jiné pořadí je zvoleno pro táboření kmenů okolo stánku úmluvy v Nu 2,1-31: východ - jih - západ - sever: Juda, Izachar, Zabulon, Ruben, Simeon, Gád, Efraim, Manases, Benjamin, Dan, Ašer, Neftalí.

Z hlediska sestavení drahokamů kněžského náprsníku pokládám za nejpřijatelnější variantu pořadí v Ex 1, ale pořadí ve Zjevení 7, resp. 21 z toho odvodit přímo nelze.

Stále tedy stojíme před nezodpovězenou otázkou: Jaký smysl má přesné pořadí kamenů? Evidentně jsou důležité druhy kamenů, jejich počet a umístění na náprsníku, ale pro rytí jmen je ponechána určitá volnost, anebo se mlčky předpokládá, že pořadí kmenů každý samozřejmě zná. První možnost je pravděpodobnější, protože autor textu neponechával náhodě to, co považoval za důležité. Z toho vyvozují, že předně záleží na celku Izraele, který tvoří dvanáct kmenů. Přísné nařízení, který kámen představuje který kmen, by mohlo vést k magickému zneužití, a proto je vynecháno. Právě to, o co se pokoušejí někteří vykladači - spojit do dvojic kamen a kmen, a pak z kamene věštit vlastnosti a potažmo i osud či budoucnost kmene - text Exodu neumožňuje.

10.1.2 Pořadí apoštolů Beránkových

Podobná situace je i u dvanácti základních kamenů nového Jeruzaléma. Seznam dvanácti učedníků, kteří jsou chápáni jako pozdější apoštolové, uvádějí Matouš, Marek, Lukáš a Skutky. Je jasné, že pořadí učedníků ve výčtech odpovídá významu jednotlivých osobností, jak je který pisatel chápal (Petr je první, Jidáš poslední), ale ani dva ze seznamů nejsou stejné. Navíc, v žádném z nich není uveden Pavel. A navíc známe ještě další osobnosti, o nichž se píše v knize Skutků, př. o nich píše Pavel, jako o apoštolech: Jakub, *bratr Páně* (Sk 15,13; Gal 1,19) a Barnabáš (Sk 14,14). Těžko sestavíme seznam dvanácti apoštolů, aniž bychom museli zároveň některé apoštoly škrtnat, aby jejich počet zůstal na dvanácti. Rovněž nedocílíme jednotného pořadí. Nejen proto, že se seznamy synoptických evangelistů liší, ale musíme vzít v úvahu i to, že již staří církevní exegeti běžně řadí Pavla hned na druhé místo za Petra.

Prohlédneme-li jména učedníků z kruhu Dvanácti, jež uvádí rozptýleně evangelista Jan, můžeme vyslovit hypotézu, že Jan při psaní svého evangelia již znal lukášovské i pavlovské spisy. Jmenovitě, nebo nepřímým odkazem ("*ten, jehož miloval Ježíš*", "*kteřý byl znám veleknězi*") uvedl totiž jen devět vyvolených učedníků. To jsou zřejmě ti, které považoval za jisté. Jako kdyby tím chtěl nechat otevřený prostor pro doplnění zbylých tří jmen do počtu dvanácti podle názoru čtenáře. Sám přitom mezi učedníky zahrnuje i nová jména (Natanael, Josef z Arimatie).

Závěr je zřejmý: V žádném případě nejsme schopni odpovědně přiřadit jednotlivé kameny v základech nebeského Jeruzaléma určitým apoštolům.

Pořadí učedníků/apoštolů:

Mt 10,2-4	Mk 3,16-19	L 6,14-16	Sk 1,13
Šimon Petr	Petr Šimon	Šimon Petr	Petr
Ondřej	Jakub Zebedeův	Ondřej	Jakub
Jakub Zebedeův	Jan	Jakub	Jan
Jan	Ondřej	Jan	Ondřej
Filip	Filip	Filip	Filip
Bartoloměj	Bartoloměj	Bartoloměj	Tomáš
Tomáš	Matouš	Matouš	Bartoloměj
Matouš celník	Tomáš	Tomáš	Matouš
Jakub Alfeův	Jakub Alfeův	Jakub Alfeův	Jakub Alfeův
Tadeáš	Tadeáš	Šimon Zélóta	Šimon Zélóta
Šimon Kananejský	Šimon Kananejský	Juda Jakubův	Juda Jakubův
Juda Iškariotský	Juda Iškariotský	Juda Iškariotský	/v. 26/ - Matěj (?)

Jan (rozptýleně)

Ondřej
 Šimon Petr
 Filip
 Natanael
 Juda Šimona Iškariotského
 Tomáš
 milovaný (Jan?)
 Juda "ne ten Iškariotský"
 známý velekněze
 Josef z Arimatie (tajný)

Podobně jako v Ex 26 jsou určeny rozměry stánku, má i nebeský Jeruzalém své rozměry a proporce (v. 16-17), byť vyjádřené podstatně jednodušeji. Dvanáct drahokamů v základech Jeruzaléma nemůže být položeno nahodile, jako není nahodilé pořadí drahokamů na náprsníku. Důvodem přesně daného pořadí drahokamů může být prostá nápodoba stylu Exodu, tedy stylu svatých Písem. Může tu mít význam i zábrana vůči svévolnému přehazování pořadí s cílem nalézt mezi drahokamy kmenů Izraele a apoštolů nějaký vztah. Vztah symbolicky vyjádřených stavebních prvků nového Jeruzaléma, totiž pokolení Izraele a apoštolů, je jiný, je vyjádřen vztahem dvanácti drahokamů v základech a bran z dvanácti perel. Jinými slovy řečeno: nový Jeruzalém stojí na apoštolských základech a vchází se do něj skrze Izrael.

10.2 Pečeti

Drahokamy neměly ve starověku v první řadě funkci ozdoby či šperku, ale chránily svého nositele od nemocí a potíží, přinášely mu prospěch v různých

situacích. Ani prsteny, rozšířené nejprve v Řecku a pak i v Římě, nebyly pouhými ozdobami, ale v první řadě byly pečetítka, potom amulety, a pak teprve ozdobou, lépe řečeno, odznakem bohatství a moci jejich nositele. Theofrastos i Plinius st. hovoří často v souvislosti s drahými kameny o pečetítkách, jež se z nich zhotovovala. Hodnotí, jaké kameny jsou pro pečetě vhodné a které jsou vhodné méně. Je známo, že pečetítka byla vždy originální, v jistých dobách měli rytci zakázáno uchovávat kopie pečetítek, jež vyrobili (Solón, 6. stol. př.n.l.). Při nehodě mohl prsten s vyrytou pečetí dokonce sloužit k identifikaci nositele. V tomto světle je možné chápat 12 kamenů na náprsníku velekněze s vyrytými jmény jako 12 pečetí. Ex 28,21 nařizuje, že budou vyrobeny rytci pečetí a každý ponese jméno jednoho kmene. Je možné, že tam nebylo vyryto celé jméno, ale jen znak, symbol kmene, jedno nebo dvě písmena. Každý kámen tedy měl plně charakter pečetí.

Pečeť byla samozřejmě nepřenosná. Velekněz podle toho před Bohem nesl na hrudi pečetí všech kmenů a tím je plnoprávně reprezentoval.

Základní kameny hradby nového Jeruzaléma také nesou jména - apoštolů. Starověký čtenář tomu musel rozumět tak, že základ zdi stál na pečetích dvanácti apoštolů, tedy na jejich nezaměnitelné identitě a nezpochybnitelné autoritě. O práva na eschatologický Jeruzalém se dělí dvanáct kmenů synů Izraele, jejichž jména jsou napsána nad dvanácti branami, s dvanácti apoštolů, dvanácti *kmeny církve*, takto církve v její úplnosti.

Zajímavé je, že perly se jako pečetítka neužívaly a ani užívat nemohly, protože jsou relativně měkké (uhličitan vápenatý) a choulostivé na otěr, takže pečetní znak by brzy ztratil tvar. Cenný je na nich právě jejich opalizující povrch, který by rytina vážně narušila. Rytina perlu de facto znehodnotí, kdežto drahé kameny jsou nejen tvrdé, ale především homogenní v celém svém objemu. Jméno do nich vyryté nesnižuje jejich hodnotu a udrží si kontury i v nepříznivém prostředí po dlouhou dobu. Kristovi apoštolé by podle toho představovali pevnější a trvalejší základ eschatologického Jeruzaléma než Izrael, skrze nějž se do města "pouze" vchází.

11. Závěr

Při stopování drahokamů ve Starém zákoně a ve Zjevení, při hledání jejich identity v dílech starých přírodovědců a jejich významu pro autory apokalyptických spisů jsme prošli dlouhou cestou a nyní se musíme pokusit o syntézu. Položil jsem si proto otázky:

1. Proč Jan (autor Zjevení) vůbec viděl v souvislosti s novým Jeruzalémem drahokamy?
2. Jak vypadalo město, které viděl, a jak na něj působilo?
3. Jakou funkci plní drahokamy v konstrukci města?

11.0.1

V Syropalestině byly drahokamy známy jen jako exotický obchodní artikl. Ve srovnání se zlatem, které vypadalo vždy stejně, poskytovaly drahokamy nádhernou hru barev a odlesků. Narozdíl od tvárného zlata jsou drahokamy velmi nepoddajné a tvrdé. Zlato bylo symbolem bohatství, trvalosti a čistoty, ale vždy vytvořené (přetavené) lidskou rukou. Zlato bylo hojně až marnotratně užito při budování Šalomounova chrámu i svatyně.

Naproti tomu drahokamy jsou stvořením Božím, člověk je najde v zemi hotové, jen je očistí a naleští. Drahokam je stejně nezdolný jako krásný, leskne se, prochází jím světlo, jehož paprskům dává nádherné barvy. Zlato je to nejlepší, co může vytvořit a dát člověk, drahokam to nejdokonalejší, co člověk přijímá od Boha jako součást stvoření, darů země. Ve zjeveních Boží slávy u Mojžíše, Izajáše, Ezechiele a Jana neslyšíme nic o zlatě, ale o větru, zvuku množství vod, ohni, blýskání - a o drahokamech. Drahokamy v sobě nesou Boží dotek i znamení, vyrytí jmen dvanácti synů Jákobových na drahokamy je stejně nesmazatelné, jako napsat je do knihy života. Jako je napsat na Boží srdce.

11.0.2

Nový Jeruzalém sestupující z nebe měl tvar svatyně z prostředku Hospodinova chrámu. Byl obehnán zdí, která stála na dvanácti základech. Docházím k názoru, že dvanáct základů mělo tvar dvanácti stupňů, které vyhlížely jako báze pyramidy, po nichž se vystoupalo k branám.

Město bylo krásné a impozantní, ale jistě ne obludně veliké. Jeho rozměry mají funkci sdělení. Církev a Izrael se prostřednictvím dvanácti vstupních bran Jákobových synů a dvanácti apoštolských základů společně podílejí na stavbě Beránkovy nevěsty. Stejnou skutečnost ilustrují i rozměry: 144 loktů hradby je zástup vyvolených ze všech kmenů Izraele (Zj 7). A každý kmen má v hradbě jeden průchod. 12 000 stádií města je církev vzešlá z dvanácti apoštolů, kam lze vejít jen skrz Izrael. Poměr loktů a tisíců stádií má vystihnout rozdíl ve významu synagogy a církve v Beránkově nevěstě, jak jej vnímá Jan. Izraelem je nutno do města projít, ale to hlavní, nesrovnatelně důležitější, je až na druhé straně zdi.

Barvy základů od nejspodnějšího (jaspisu), který všechny nese nad sebou, jsou: bílá, modrá, šedožlutá, zelená, šedočervená, červená, žlutozelená, šedozelená, žlutá, zelená, modrá, purpurová. Dvanáct stupňů se blyštělo, drahokamy byly průsvitné a dohromady tvořily skvělou, oslňující hru barev. Nad základy se tyčila bělostná jaspisová hradba a za hradbou město ze zlata jako sklo.

11.0.3

Hradba město obepíná a jakoby jej drží pohromadě. Drahokamové základy jsou neotřesitelným pilířem hradby a tím i celého města, protože hradba byla prakticky součástí města. Přestože vlastní hradba je z jaspisu a brány z perel, krása a síle dvanácti drahokamů, na nichž zed' stojí, se nic nevyrovná. Bezpečí, jež drahokamy městu zajišťují, je skutečně dalekosáhlé - dosahá ráje, kde člověk kdysi na počátku potkával Boha tváří v tvář. Je to bezpečí víry a spásy, bezpečí ducha.

Do tohoto města přicházejí všechny národy světa, ba co víc, vracejí se sem jako domů. Vždyť se všichni narodili na Sionu (Ž 87) a Boží město očekává jejich návrat.

11.0.4 Jak Jan vidí věčnost

Vidina nebeského Jeruzaléma je posledním zjevením, jež Jan zapsal. Je to obraz nádherný a Jan jej určitě popisoval s radostí a úlevou po opakujícím se koloběhu šestic pohrom.

Psychologové o snech říkají, že vždy člověku plní nějaké přání. Janův sen o nebeském Jeruzalémě byl naplněním jeho toužebného očekávání vykoupení církve a života v Boží přítomnosti. Vše, co bylo řečeno o drahokamech a městě, jsou jen součástky skládačky jednoho Janova velkého přání, které se ve snu naplnilo. Obraz nového Jeruzaléma je bezpochyby do značné míry projekcí Janova nitra a je svědectvím o charakteru jeho víry ve spasení křesťanů, židů i všech národů.

Je to slavné svědectví hodné sdílení se všemi lidmi, protože taková bude věčnost - člověk se bude cítit dobře a krásně. Mnoho lidí si představuje věčnost jako nekonečnou nudu, ale Jan svým snem vyznává a plasticky vykresluje, že věčnost je to nejužasnější, co ve svém životě čeká.

Závěrečné motto

Toužil jsem odhalit ve vesmíru stopu božského pláště, dotknout se pravdy, která by byla mimo mne, toužil jsem zachytit ji za límec oděvu jako nějakého boha, který se dlouho lidem ukrýval, a pak ji strhnout závoj z tváře, abych ji ukázal. Ale nebylo mi dáno odhalit nic jiného než sebe sama.

*Antoine de Saint-Exupéry
Kamení chrámu, str. 55*

12. Seznam literatury

- Aune, D., E.:** *Word Biblical Commentary: Revelation 17 - 22*. Vol. 52C. Word Biblical Commentary (1135), Dallas, Word, Incorporated. **2002**.
- Ball, H., Sydney:** *A Roman Book on Precious Stones* (Including an English modernization of the 37th book of the HISTORIE of the WORLD by Plinius Secundus). - Lorein L. Morrison, Los Angeles **1950**.
- Beale, G., K.:** *The book of Revelation: A commentary on the Greek text* (1079): Grand Rapids, Mich.; Carlisle, Cumbria: W.B. Eerdmans, Paternoster Press, **1999**.
- Beasley - Murray, G.E.:** *The Book of Revelation*. New Century Bible Commentary. - Wh.B. Eerdmans Publ., Co. Grand Rapids (reprint of Marshall - Morgan - Scott, London). USA **1981**. ISBN 0-8028-1885-4.
- Behmenburg, Christa:** *Beryl and Emerald, History and Myths*. - Emerald - Lapis International, LLC, extraLapis English No. 2 (**2002**). ISBN 0-971 5371-1-9.
- Boxall, L.:** *The Revelation of St. John*. - Black's New Testament Commentaries. London **2006**.
- Caird, G., B.:** *The Revelation of St. John the Divine*. - BNTC, Black. London **1971**.
- Caley, E.R. - Richards, J.C.:** *Theophrastus: On Stones* (Introduction, Greek text, English translation and Commentary). - Columbus, Ohio State University, **1956**.
- Ďud'a, R. - Rejl, L.:** *Drahé kameny*. - Aventinum, Praha **1997**. ISBN 80-7151-116-1.
- Halver, Rud.:** *Der Mythos im letzten Buch der Bibel*. - Evangelischer Verlag, Hamburg. **1964**.
- Heller, J.:** *Hlubinné vrty*. Rozbory biblických textů a pojmů. Stat' Překladatelský postup Septuaginty. - Kalich, Praha **2008**.
- Hrubeš, M.:** *Zpochybní archeologie spolu s Biblií i Boha?* - Písemná práce k 1. odborné zkoušce, ETF UK Praha, **2007**.
- Huss, Werner:** *Die Gemeinde der Apokalypse des Johannes*. - Dissertation. Universität München. **1967**.
- Chadbourne, Robert, L. - Wright, Ruth., V.:** *Gems and Minerals of the Bible*. - Harper & Row Publishers, New York **1970**.
- Charles, R.:** *A critical and exegetical commentary on the Revelation of St. John* (2:164-174). Edinburgh. T&T Clark International. **1920**.
- Gilg, H., Albert:** *Anthrax, Carbunculus and Granatus* - Garnet in Ancient and Medieval Times. - Garnet, Great Ball of Fire - Lithographie, LLC, extraLapis No. 9 (**2008**). ISBN 978-09790998-4-7.
- Gübelin, Ed.:** *Seberged - Die Peridot Insel im Roten Meer*. - Meggen, Švýcarsko. (*separát bez uvedení vydavatele a roku vydání*).
- Malina, Bruce J.:** *Die Offenbarung des Johannes* - Sternvisionen und Himmelsreisen. - Stuttgart **2002**.
- Mathewson, David:** *A New Heaven and a New Earth*. - Journal for the Study of the N.T., Supplement Series 238, Sheffield Academic Press, **2003**. ISBN 0-8264-6226-X.

- Mrázek, J.:** *Zjevení Janovo*. - Český ekumenický komentář k Novému zákonu, sv. 21, Centrum biblických studií - Česká biblická společnost, Praha **2009**. ISBN 978-80-85810-99-8.
- Novotný, Adolf:** *Biblický slovník*. – Edice Kalich, Praha **1956**.
- Pípal, Blahoslav:** *Hebrejsko - český slovník ke Starému zákonu*. – 2. doplněné vydání. Komenského evangelická bohoslovecká fakulta, Praha. **1974**.
- Rissi, Mathias:** *Die Zukunft der Welt - Ein exegetische Studie über Johannesoffenbarung*. - Verlag Friedrich Reinhardt, Basel **1965**.
- Slavík, Fr. – Novák, J. – Kokta, Jar.:** *Mineralogie*. – Academia, 5. přepracované vydání, Praha **1974**.
- Šandera, P.:** *Význam skal a kamenů v pohledu Starého zákona*. - Disertační práce, HTF UK Praha, **1994**.
- Šedinová, Hana:** *Isidor ze Sevilly: Etymologie XVI (Úvod, překlad a poznámky)*. - OIKOYMENH, Praha **2000**. ISBN 80-7298-001-7.

Webové zdroje

Gemstones of the Bible. - <http://www.theemeraldempire.com/biblegem.html> (9.2.2010)

Gemstones of the Bible - The 12 stones of the Foundation of the New Temple of Jerusalem, as mentioned in Revelations, A summary by J. Michael Howard. <http://rockhoundingar.com/miscellaneous/bible.html> (10.2.2010)

Aaron's Breastplate: Exodus 28:17-20. <http://www.bibleandscience.com/archaeology/gemstones.htm> (9.2.2010)

Chris Pearce. - <http://www.helium.com/items/967722-the-significance-of-precious-gems-in-the-bible?page=2> (10.2.2010)

Turquoise History, Middle East. <http://www.indianvillage.com/turquoiseinfo.htm> (10.2.2010)

Breastplate of Aaron. - <http://www.bibleandscience.com/products/index.htm> (10.2.2010)